

DOĞU VE BATININ ORTA ZAMANINA
YOLCULUK

E-ISSN: 2564-680X (Online)

Aralık Sayısı / December Issue

Yıl 3, Sayı 2 / Year 3, Issue 2

ATIF BİLGİSİ / REFERENCE INFORMATION

NAMDAR, Müjdat, "1025-1071 Dönemi Askeri Tarihi Üzerine Alternatif Yaklaşımlar" *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, III/II, Aralık 2020, s. 495-505.

Makale Türü: Tarih Çeviri

DOI No:

Geliş Tarihi / Received: 27 Ekim 2020
Online Yayın: 26 Aralık 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 26 Kasım 2020
Published Online: 26 December 2020

1025-1071 Dönemi Askeri Tarihi Üzerine Alternatif Yaklaşımlar*

Approaches to an Alternative Military History of the Period ca. 1025-1071

Müjdat NAMDAR^{1*+}

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, MUĞLA.

* mujdatnandar@gmail.com

+ ORCID: 0000-0002-6981-7356

* Bu makale şurada yayınlandı: John Haldon, "Approaches to an Alternative Military History of the Period ca. 1025-1071", *The Empire in Crisis? Byzantium in the Eleventh Century (1025-1081)*, Ed. E. Chrysos, Atina, 2003, s. 45-74.

Speros Vryonis, 1071'deki Malazgirt Savaşı'nı farklı perspektiflerden ele alan en az üç çalışma yayınladı. Bunların her birinde savaş ve sonrası, savaşın doğası, kökenleri ve kaynakların güvenilirliği ile savaşın hangi bağlamda anlaşılacağı hakkındaki önceki çalışmalarını inceledi. Bu süreçte sadece savaş ve savaşın seyrini çevreleyen olayları değil, tüm dillerdeki ana kaynakları da titiz bir şekilde yeniden değerlendirdi¹. Ben de bu muazzam külliyattan aldığım ilham ile bu kısa makalede Malazgirt Savaşı ile sonuçlanan yıllara dair anlayışımızın bazı yönlerini benzer şekilde yeniden değerlendirmeye çalışmak istiyorum. Tüm kaynakların esaslı bir şekilde yeniden incelemesine girişebileceğimi sanmıyorum. Ama askeri tarihin bakış açısıyla birlikte daha dikkatli bir incelemeyi teşvik edebileceğini umarak hem dönemin kaynaklarından hem de yorumlarından, II. Basileios'un ölümünden IV. Romanos'un hükümdarlığına kadarki dönemde Bizans İmparatorluğu'nu nasıl anladığımız hakkında birkaç soru yöneltmek istiyorum.

1071'de Malazgirt Savaşı'nda IV. Romanos'un emrindeki imparatorluk ordusunun mağlubiyetinin genellikle üç ana etkenin birleşmesi sonucu gerçekleştiği varsayılır; (1) İmparatorun hem Bizanslı hem de Bizanslı olmayan düşmanlarının ihaneti; (2) Bir yandan eyaletlerdeki thema kuvvetlerinin tasfiyesine, diğer yandan hükümetin yabancı paralı askerlere güvenine yansıyan imparatorluk içindeki askeri etkinlik ve verimlilikte uzun vadeli gerileme ve (3) İmparator IV. Romanos'un beceriksizliği veya kötü liderliği. Elbette bu nedenler bir dereceye kadar kaynakların eğilimlerini ve gündemlerini yansıtır, özellikle de Mikhail Attaleiates, Mikhail Psellos ve Nikephoros Bryennios'un². Bu yazıda yukarıda belirttiğim üç etkenden ilkinin kabul ederken, diğer ikisinin altında yatan bazı varsayımları sorgulamak istiyorum ve bilakis çoğu zaman için imparatorluk ordularının gerçekte hâlâ oldukça etkili, uyumlu ve disiplinli olduğunu ve hatta Malazgirt Savaşı zamanında bile imparatorun yetkin, yetenekli ve kudretli bir strateji ve taktikçi olduğunu ileri sürüyorum. Halihazırda geçerli olan tablonun tamamen yanlış olduğunu düşünmesem de -bilakis- belirli açılardan daha büyük bir doğruluğun sağlanabileceğini düşünüyorum.

Askeri Etkinlik³

1025'ten 1071'e kadar olan dönemde Doğu Roma orduları, bazıları düşman saldırıları, bazıları ise imparatorlar veya komutanları tarafından başlatılan 60'tan fazla sefere ya da harekâta katıldı. İmparatorluk kuvvetleri, kale ya da şehir kuşatmalarının sonuçları da

dahil, ancak iç çatışmalar hariç olmak üzere, bu savaşlar veya çatışmaların, %50'sinden fazlasında muzaffer oldu. Buna rağmen yenilgilerin ve kayıpların sayısının önceki otuz yıllık dönem ile kıyaslandığında 1060'lar boyunca oldukça arttığı ve 1030'lar ile 1040'lardaki zaferlerin sayısının sonraki dönemden daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Tamamen gözlemci bir temelde, bu 650-720 ya da takip eden 720-800⁴ yılları arasındaki dönemden daha başarılı, X. yüzyılın ikinci yarısından daha başarısız ve 900-950 yılları arasındaki dönem ile benzerdir. Bu sebeple, sormamız gereken ilk soru taktikler, askeri disiplin ve eğitim, liderlik ve maneviyat açılarından bu zaferlerin ve hezimetlerin sebeplerinin neler olduğudur.

Gündeme getirilecek ilk konu askerlerin kalitesidir. 1050'ler ve 1060'lardaki asker kalitesi ve eğitimi ile ilgili açıkça sorunlar olsa ve bu sadece incelenmekte olan periyodun sonunda belirtilse de bu durumun 1060'larda 1020'lerde olduğundan daha kötü görünmediğini söylemek burada mümkündür: Panikleyen ve belirli taktiksel durumlara yeterince karşılık veremeyen birliklerin kaybettığı savaş sayısı, IX. Konstantinos veya IV. Mikhail döneminde, III. Romanos veya hatta yarım yüzyıldan daha önce VII. Konstantinos yönetiminde olduğundan sadece biraz daha kötüdür. III. Romanos'un emrindeki birlikler, 1030'daki Suriye seferinde kararlı ancak sayıca daha az bir kuvvet karşısında çok az cesaret gösterdi, oysa bu, sadece on yıl önce yerel emirleri dehşete düşüren orduyd⁵. 1041-1042 yılları içinde Roma orduları, komutanlarının (Mikhael Dokeianos ve Boiannes) aşırı özgüveni ve Norman gücünü küçümsemeleri sonucunda sayısal olarak kendilerinden sadece biraz az olan Norman birliklerine Cannae ve Monopolis yakınlarında iki kere mağlup oldu ve buna rağmen bir yıl kadar sonra, aynı birlikler ilave destekle birlikte, ancak Georgios Maniakes'in çok farklı liderliği altında Normanları mağlup etti⁶. 1040'ların sonlarında Selçuklular, Ermenistan'daki akınlarıyla başa çıkmak için kendilerine karşı gönderilen birkaç Bizans birliğini mağlup etti, yine de Kekaumenos veya Apokopes gibi akıllı komutanlar tarafından meydan savaşında mağlup edilebilirlerdi (aslında, belirleyici bir savaş olabilecek 1049'daki Kapetron Muharebesi, komutanı Liparit esir alınan Bizans merkezinin başarısızlığı ile riske atıldı⁷). Batı'da Peçeneklere karşı mücadelede de benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır⁸.

Attaleiates'in, 1068 yılında eyalet ordularının tam olarak hazır olmadığını ifade ettiği açıklaması genellikle son zamanlarda gelişen bir durumun doğru bir tasviri olarak kabul edilir⁹. Attaleiates bu

¹ Sp. Vryonis, Jr., *The decline of medieval Hellenism in Asia Minor and the process of Islamization from the eleventh through the fifteenth century*, Berkeley-Los Angeles-London 1971, 96-103 notlarla birlikte; aynı yazar, *The Greek and Arabic sources for the battle of Mantzikert, 1071 A.D.*, Sp. Vryonis, Jr. (ed.), *Byzantine Studies. Essays on the Slavic world and the eleventh century*, New Rochelle 1992, 125-140; aynı yazar, *A personal history of the history of the battle of Mantzikert*, St. Lampakis (ed.), *H βυζαντινή Μικρά Ασία (60ç-120ç ai)*, Athens 1998, 225-244. Savaş hakkında diğer faydalı eserler için bkz. J.-Cl. Cheynet, *Mantzikert: un désastre militaire?*, *Byz 50* (1980), 410-438; ve C. Cahen tarafından takdim edilen kaynaklar, *La campagne de Mantzikert d'après les sources musulmanes*, *Byz 9* (1934), 613-642, fakat bu analizde Vryonis'in güçlü bir eleştirisi vardır. Biraz romantize edilmiş ve tarihî olarak her zaman yeterince temellendirilmemiş bir açıklama A. Friendly'nin *The dreadful day: the battle of Mantzikert, 1071*, London 1981 adlı eserinde bulunabilir. Vryonis yakın zamanda Romanos'un Selçuklu sultanı tarafından esir alınmasından hemen sonra meydana gelen bazı olaylar hakkında ayrıntılı bir çalışma yayınladı: Sp. Vryonis, Jr., *The Greek and Arabic sources on the eight day captivity of the emperor Romanos IV in the camp of the Sultan Alp Arslan after the battle of Mantzikert*, Claudia Sode-Sarolta Takacs (ed.), *Novum Millennium. Studies on Byzantine history and culture dedicated to Paul Speck*, Aldershot 2001, 439-450.

² Bu üç kaynağın yanı sıra hem diğer dillerdeki hem de Yunancadaki diğer kaynakların detaylı analizi ve değerlendirmesi Vryonis tarafından yapılmıştır. Bkz. *The decline of medieval Hellenism, and The Greek and Arabic sources for the battle of Mantzikert, 1071 A.D.*, ayrıca daha fazla ayrıntı ve literatür için bkz. A. K(azhdan), *ODB 1*, 229, 331 ve 3, 1754-1755.

³ Bu dönemdeki ordu hakkında bazı genel düşünceler için bkz. J.-Cl. Cheynet, *Pouvoir et contestations à Byzance (963-1210)* [Byzantina Sorbonensia 9], Paris 1990, 303-313; H.-J. Kühn, *Die byzantinische Armee im 10. und 11. Jahrhundert* [Byzantinische Geschichtsschreiber. Ergänzungsband 2], Vienna 1991; ve J.F. Haldon, *Warfare, state and society in the Byzantine world*, 565-1204, London 1999.

⁴ 640'dan IX. yüzyıl başlarına kadar Bizans ve Arap orduları arasındaki çatışmaların kullanışlı bir kataloğu için bkz. R.-J. Lilie, *Die byzantinische Reaktion auf die Ausbreitung der Araber* [Miscellanea Byzantina Monacensia 22], Munich 1976.

⁵ Psellos, *Chronographia* (Michel Psellos, *Chronographie*, ed. É. Renaud, 2 vols., Paris 1926, 1928) iii, 8 (çev. Sewter, 43=Michael Psellos, *Chronographia*, çev. E.R.A. Sewter, New Haven 1953). Sefer ve sonucu için bkz. W. Felix, *Byzanz und die islamische Welt im früheren 11. Jahrhundert. Geschichte der politischen Beziehungen von 1001 bis 1055* [Byzantina Vindobonensia 14], Vienna 1981, 82-94.

⁶ Skylitzes (*Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum*, ed. I. Thum [CFHB 5], Berlin-New York 1973), 426, 427.

⁷ Skylitzes, 446, 448-449, 452-453; Attaleiates (*Michaelis Attalioetae Historia*, ed. W. Brunet de Presle-I. Bekker [CSHB], Bonn 1853), 44-45, 46-47.

⁸ Örneğin: Skylitzes, 467, 468 vd.; Attaleiates, 32-33 (1049'daki Roma mağlubiyetleri); Skylitzes, 472-473; Attaleiates, 35-37 (1050-1051'deki İmparatorluk zaferleri).

⁹ Attaleiates, 103, 4-19.

birlikler için *τάγματα* [Tagmata] terimini kullansa da bağlamdan onun her *θέμα*'nın [Thema] askerî kayıtlarından alınan birlikleri kastettiği görülüyor, bu birlikler önceki yıllarda çok nadiren ve bir imparator bizzat sefere gittiğinde toplanıyordu -dolayısıyla 1030'lardan, yani III. Romanos döneminden beri toplanmıyordu.¹⁰ Fakat aynı zamanda bunun *θέμα* birliklerinin daha deneyimli, daha donanımlı ve daha iyi eğitilmiş unsurlardan oluşan "düzenli" çekirdek birimlerini kastetmesi mümkündür. Çünkü bu tanım genel olarak *θέμα*'nın milis kuvvetleri için kullanıldıysa o zaman belirli bir mülkle ilişkili bir *στρατεία* [Strateia] temelinde hizmet veren geleneksel askerler anlamında tema birliklerinin II. Basileios'un hükümdarlığından bu yana sınırlandırıldığı vurgulanmalıdır: Hem yerli hem yabancı kaynaklara göre yeniden ele geçirme döneminin saldırgan sahra orduları, en azından kısmen, *στρατεία*'yı nakde çevrilmesiyle tam zamanlı olarak askere alınmıştır. *Περί παραδρομῆς*'in [Peri paradromis] yazarı onların 950'ler ve 960'larda devlet mali yetkililerinin ellerindeki davranışlarından şikâyet etse de geleneksel anlamda tema birliklerinin II. Basileios'un ordularının durumunu iyileştirmek için çok az şey yapıldığı görünmektedir¹¹. Sonuç olarak, XI. yüzyılın ortalarında *θέμα*'nın hali dönemin imparatorlarına değil, daha ziyade onların II. Basileios da dahil olmak üzere seleflerinden miras kalan orduların istihdamı ve idamesi geleneğini kabul etmelerine atfedilmelidir. X. yüzyılda bile, hükümet her zaman için para karşılığında askerlik hizmetini gittikçe artan sıklık ve düzenlilikle uyguladı; XI. yüzyılda tema birlikleri zaman zaman, muhtemelen insan gücü az olduğunda veya 1060'ların sonlarında IV. Romanos'un durumunda olduğu gibi ihtiyaçlar kaynakları aştığında toplanabilirdi¹².

Ayrıca Romalı yazarların Roma ordusunun başarısızlıklarındaki karamsarlıklarının, söz konusu metnin (örneğin yazarın konumu, elde ettiği menfaatler, himaye, eserin derlenme zamanı) hem retorik bağlamını hem de amacını yansıttığını ve kendi çağlarını efsaneleştirilen geçmiş ile -özellikle de Phokas, Tzimiskes ve II. Basileios gibi büyük asker imparatorların icraatlarıyla- karşılaştırma eğilimini aklımızda tutmalıyız. Hatta Skylitzes, İmparator II. Basileios dönemi ve öncesindeki liderlerinin ve ordularının korkutucu şöreti sebebiyle Selçuklu Sultanının Romalıların düşmanlığını uyandırmaktan çekindiğini iddia ediyor. Bu doğru olsun ya da olmasın, kesinlikle Romalıların bu dönemdeki itibarlarını nasıl gördüklerini yansıtır¹³.

Birlikler arasındaki disiplin aynı konunun başka bir yönünü ve çağdaş yazarların eğilimlerini ya da önyargılarını gösterir. Her ne kadar kaynaklar çeşitli vesilelerle kötü emirler ve yetersiz taktiksel tepkilerden söz etse de komutanların iyi disiplini sürdürme yeteneklerine ilişkin başvurdukları değer yargıları bakımından

çelişkilidirler. Örneğin II. Basileios ve Nikephoros Phokas katı disiplinleri için övülürken Georgios Maniakes ve IV. Romanos öncekiler tarafından alınan tedbirlerden daha yumuşak tedbirler aldıkları için eleştiriliyorlar¹⁴. Psellos, ayrıntıya girmese de I. Isaakios Komnenos'un büyük meziyetlerinden birinin sahra birlikleri arasındaki disiplini iyileştirmesi olduğunu belirtir¹⁵. Attaleiates ise 1060'larda askeri verimliliğin azalmasında disiplinden açıkça bir sorun olarak söz ederken, IV. Romanos'un 1060'lı yılların sonlarındaki seferleriyle ilgili açıklamaları genellikle düzenli, tutarlı ve etkili ordular tasvir eder¹⁶. Burada bir kez daha, yazarların önyargıları, bakış açıları ve çıkarları rol oynuyor gibi görünüyor, göreceğimiz üzere disiplinle gerçek bir çöküş olmasına rağmen bunun 1060'ların başından itibaren büyük bir sorun olduğunu düşünmek için hiçbir neden yoktur.

Bu nedenle, disiplini artırmak için askerlerin kalitesi kısmen düşürülebilir. Yine de bu, Bizans ordularında her zaman bir sorundu. VIII.-IX. ve X. yüzyıllardaki savaşları ve seferleri açıklamak için yapılan tarihsel herhangi bir okuma bunu tamamen ortaya koyar. Komuta subaylarının iradelerini kuvvetlerine empoze etme ve katı bir disiplini sürdürme yeteneği, elbette Bizans ordularının çok etnik ve çok dilli karakterinin belirginleştiği özellikle X. yüzyılın sonlarında ve XI. yüzyılda önemliydi¹⁷. Bu, örneğin Attaleiates tarafından bir sorun olarak belirlendi¹⁸. Ama savaşta eğitim ve verimliliğin genel olarak önceki dönemlerden daha kötü olmadığını ileri sürebilirim. Psellos, 1059'da Peçeneklerle savaşırken I. Isaakios'un emrindeki Roma birliklerinin düzenli savaş hattına ilişkin yorumlar yapar (Saldırıları karşısında Roma kalkanlarının bozulmayan hattının Peçenekleri dehşete düşürmesi özellikle belirtilmiştir)¹⁹. IV. Romanos'un emri altındaki birlikler, 1068-1070 döneminde, genellikle çok zorlayıcı şartlarda imparator tarafından yönetilen seferler esnasında bayağı iyi performans gösterdiler. Görgü tanığı olan Attaleiates'in açıklamaları zor koşullarda bile muntazaman sabit ve müstahkem ordugâhlar, dikkate değer taktiksel düzen ve işe için dikkatli bir özen ile hatırı sayılır derecede disiplin ve yetkinliği kanıtıyor²⁰. O, saldırı altındayken yürüyüş düzenini ve askerlerin - bizzat imparator Romanos'un komutası altındayken- düşman baskınlarını ve tacizi savuşturmadaki disiplinini çok net tasvir ediyor²¹. O, seferlerin başında imparatorun elindeki eğitilmiş askerlerin eksikliğini vurgulasa da IV. Romanos tarafından alınan tedbirler aslında tamamen normaldi ve hem önceki hem de sonraki zamanlarda örnekleri bulunabilirdi. Attaleiates, Romanos'un askeri hatta omurga sağlamak ve dayanıklılığı arttırmak amacıyla deneyimli askerleri daha deneyimsiz askerler ile karıştırmak zorunda kaldığını anlatıyor²². Tam olarak aynı tedbirler, sağlam ve güvenilir adamları diğer birlikler arasında dağıtan, terfiler veren ve yeteneklileri

¹⁰ Aslında, "thema ile ilgili" kullanılan eski kelimelerin tedavülden kalktığı görülüyor ki bu da orduların XI. yüzyılın başlarından beri istihdam edilme şeklinin kendi içinde bir göstergesidir.

¹¹ G. Dagron-H. Mihăescu (ed.), *Le traité sur la Guérilla (De velitatione) de l'empereur Nicephore Phocas (963-969)*, Paris 1986, xix, 6 vd. ve bkz. aynı eser, 269-272 (ed. İngilizce tercümeyle birlikte G.T. Dennis, *Three Byzantine Military Treatises*. Metin, çev. ve notlar [CFHB 25=Dumbarton Texts 9], Washington, D.C. 1985, 137-239 [metin ss. 144-238]). Nadiren uygulansa ve şüpheli sonuçları olsa da hükümetin geleneksel düzende tema birliklerinin toplanması seçeneğini açık tuttuğu açıktır: Güncel sorunlar ve yorumlar için J.F. Haldon'daki tartışma ve kaynaklara bkz. DOP 47 (1993), 1-67, bkz. 60 vd. [=State army and society in Byzantium. *Approaches to military, social and administrative history*, Aldershot 1996, VII]. Michael Psellos'un Bir Mektubu (*Michaelis Pselli Scripta minora magnum partem adhuc inedita*, ed. E. Kurtz-F. Drexler, 2 vols., Milan 1936, 1941, II, 154 vd.) "*στρατεία*"yı desteklemenin mali yükünü karşılayamayan ve onun yerine bizzat hizmet etmesine izin verilmesini talep eden bir adamın vakasından bahseder. Mektup, kişisel hizmetin hâlâ zaman zaman talep edildiğine dair diğer kanıtları desteklemektedir.

¹² Hükümetin bu seçenekleri istismar etme yolları için bkz. Haldon, *Book of Ceremonies*, Bölüm II, 44 ve 45. Theory and practice in tenth-century military administration, TM 13 (2000), 201-352, 309-322; aynı eser, *Military service, military lands and the status of soldiers*, 29-41.

¹³ Skylitzes, 446-447.

¹⁴ Nikephoros Phokas'ın disiplini hakkında iyi bilinen bir örnek: Kuzey Suriye Araplarına karşı yapılan yürüyüşte piyadelerden biri yoruldu, kalkanını bir köşeye attı. İmparator tarafından öğrenildikten sonra piyadenin müfrezeye komutanı (*λοχαγός* [lokhagos]) tarafından cezalandırılması emredildi: Kırbaçlanacak, burnu kesilecek ve diğerlerine ibret olsun diye kampın çevresinde teşhir edilecekti. Ancak genç subay bunu gerçekleştirmedi ve İmparator bunu öğrendiğinde kendisi de aynı cezaya maruz kaldı: Leo diac. {*Leonis Diaconi Caloënsis Historiae libri decem*, ed. C.B. Hase [CSHB], Bonn 1828), iv, 57-58.

¹⁵ Basileios'un disiplini için bkz. Psellos, *Chronographia* i, 33 (çev. Sewter, 26); ve karşılaştırmak için Skylitzes, 406 (Maniakes) ve Attaleiates 152, 21-153, 14 (IV. Romanos). I. Isaakios için bkz.: Psellos, *Chronographia* vii, 7-8 (çev. Sewter, 212-213).

¹⁶ Attaleiates, 114-116, 126, 160.

¹⁷ Bkz. Haldon, *Warfare, state and society*, Bölüm: 6.

¹⁸ Attaleiates, 112-113.

¹⁹ Psellos, *Chronographia* vii, 70 (çev. Sewter, 243).

²⁰ İşe için bkz. Attaleiates, 117, 126, 134, 140. Örnekler çoğaltılabilir.

²¹ Örneğin 1068'deki Hierapolis'ten Antakya'ya doğru yürüyüş, bkz. Attaleiates, 116-117.

²² Attaleiates, 104 (Tetrübeli birliklere veya adamlara yerleştirilen yeni subaylar ve askerler). Basileios ve Isaakios için bkz. Psellos, *Chronographia* i, 32, 33 (çev. Sewter, 25-26); vii, 8 (çev. Sewter, 212-213).

gereğine uygun şekilde ödüllendiren I. Isaakios'a atfedilir. II. Basileios da benzer şekilde kıdemsiz ve orta dereceli subayların yetenek ve tecrübelerine uygun makamlarda olduğundan emin olmuştur. *Strategikon* ve VI. Leo'nun *Taktika*'sının yazarları bu vesilelerle maneviyat ve disiplini artırmanın önemini aynı derecede farkındaydılar²³. Evvelce belirttiğim gibi, 1060'larda ve sonrasında yenilgilere yol açanın disiplin eksikliği olduğundan şikâyet eden Attaleiates'ti. Ve Attaleiates en azından kısmen imparatorluğun askeri idaresinden sorumlu olduğu ve Malazgirt seferinde IV. Romanos'a eşlik ettiği için bunu biliyor olmalıydı²⁴.

Ama Attaleiates'in satır aralarını okurken, aslında onun ve diğer Bizans yazarlarının iyi disiplinin temeli olarak gördükleri, kudretli, etkili liderler ve sağlam maneviyat hakkında endişeli olduklarını görebiliriz. Attaleiates özellikle savaşta liderin hayati rolünü vurgulayarak, Monomachos'tan itibaren imparatorların liderlik etmede ve Romalıların düşmanlarıyla yüzleşmede başarısız olduğunu, ancak IV. Romanos'un askerlerin cesaretini ve azmini uyandırmayı başardığını kaydeder²⁵. Ve bu, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, bu dönemde de sorunun başka bir parçası gibi görünmektedir. Doğu Roma ordusunun birkaç yüzyıldaki performansının tarihi üzerine yapılan bir çalışma liderliğin, taktiksel yeteneğin ve akıllı stratejik düşüncenin imparatorluğun askeri başarılarının temeli olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Bu özelliklerin eksikliği kesinlikle felaket ve yenilginin atfedilen sebebiydi. Ve yine çağdaşların algılarına nedensel bir öncelik vermekten kaçınıyor, VI. yüzyıldan XII. yüzyıla kadar olan döneme ait açıklamaların çoğunda bunun gerçekten de temel bir rol oynadığına dair pek şüphe yoktur.

Muharebede liderliğin önemine dair birçok örnek vardır. Örneğin Nikephoros Botaniates, Peçeneklere karşı alınan yenilgiyi ve diğer Bizans birliklerinin dağıtılmasını takiben, kendi güçlerini tutarlı ve sıkı disiplinli bir daire içinde bir arada tutmayı başardı ve sürekli saldırı altında on bir günlük bir yürüyüşün ardından Adrianopolis'e [Edirne] geri döndü²⁶. Subaylar da bu konuda kişiler arasında farklılıkların var olduğunu anladılar: Diyakoz Leon, Patrikios Marianos'un başka bir üst düzey yetkiliye Ioannes Tzimiskes'in Nikephoros'tan sonra en sevilen komutan olduğunu ve askerlerin onları nerede olursa olsun takip edeceğini, oysa kendisi ehil bir kişi olmasına rağmen askerlerin kendilerine karşı çok meyilli olmayacaklarını söylediğine dikkati çekerken²⁷; Psellos, isyancı komutan Bardas Skleros'un birlikleri arasında ateşli bir sadakat coşkusu uyandırdığını belirtir. Buna karşılık daha önce de belirttiği gibi Skylitzes, Georgios Maniakes'in her ne kadar sevilse de hem yoldaş subayları hem de askerleri nazarında ölçsüz ve sert davranışları ile ilgili şöhrete sahip olduğu yorumunu yapıyor²⁸. Hem Kekaumenos hem de Skylitzes üst düzey subayların yeterliliği, yeteneği veya uygunluğuna dikkat çekmiştir ve kişisel veya diğer bağlılıklar bir kez daha rol oynasa da bakış açılarının çoğunlukla sağlam bir temele dayandığından şüphe etmek için bir neden yoktur.

Anlatı kaynaklarındaki seferlere dair açıklamalarını okurken, yazarı tarafından sunulan tasvir veya görüş ne olursa olsun, bir komutanın ehil olup olmadığı çabucak belirginleşir. Skylitzes'in III. Romanos'un 1030'daki Suriye seferi ve arka planı hakkındaki açıklaması aydınlatıcıdır, çünkü bir yandan bölge meselelerinin VIII. Konstantinos'un hükümdarlığı sırasında ihmal edildiği, sonuçta Antioch [Antakya] Dükü Mikhael Spondyles'in acı verici büyük bir yenilgiye uğradığı, diğer yandan ise görünüşte mantıklı planlamalar ve hazırlık niteliğindeki tedbirlerine rağmen, imparatorun işe ve lojistikle ilgili temel konuları göz ardı ettiği fazlasıyla açıktır. Bu nedenle imparator, sadece, deneyimli komutanların tavsiyelerine aykırı olarak suyun az bulunduğu ve bunun sonucunda ordunun dizanteri yüzünden acı çekmeye başladığı yaz mevsiminde Suriye'ye yürümekle kalmadı²⁹; ek olarak da ἐξκοῦβιτα [ekskoubita] komutanı Leon Khoirosphaktes, imparatorluk ordugâhından ayrılarak düşman mevzilerini gözetlemek için Beroia'dan iki gün uzaklıktaki bölgeye gönderildi, fakat hemen pusuya düştü, sanırım düşmanı hafife almanın ve dikkatsizliğin bileşiminin burada bir rol oynadığını varsayabiliriz. Ancak kısa bir süre sonra, Georgios Maniakes ve büyük hetairearkos Theoktistos'un etkili komutanlığı, imparatorluk ordularının iyi yönetildiğinde etkinliğinin devam ettiğini göstererek durumu onardı³⁰. III. Romanos'un aksine IV. Mikhael'in 1040 seferi uygun hazırlık önlemleri alındığı için başarılı oldu³¹; daha önce de belirtildiği gibi, 1059'da I. Isaakios'un etkili liderliği altında uyumlu ve disiplinli Roma birlikleri, Peçeneklere karşı bir savaş kazandı³². Aynı şekilde zaman zaman imparatorun karakteri ve davranışları hakkındaki eleştirel sözlerine rağmen, Attaleiates'in, tahta çıkışından Malazgirt Seferi'ne kadarki dönemde yapılan seferler hakkındaki açıklamaları, ordugâhının savunmasına özen gösteren, birliklerini lojistik ihtiyaçlara uygun şekilde hareket ettiren IV. Romanos'un yetenekli ve muktedir bir komutan olduğunu gösteriyor. Tecrübenin yanı sıra liderlik niteliklerinin farkında olma, Kekaumenos'un *Strategikon*'unda önemli bir motifi temsil eder ve onun tavsiye kitabı yenilgiye veya felakete yol açan kötü komutanlık örnekleriyle doludur. Böyle birçok örnek daha mevcuttur. Georgios Maniakes tarafından kazanılan zaferler hem lider olarak niteliklerini hem de kaynaklar tarafından açıkça dile getirilen örgütsel ve taktiksel anlayışı ile birliklerine olan güvenini yansıtmaktadır³³; aynı şey Katakalon Kekaumenos için de geçerlidir, 1050'lerin başlarında Selçuklu güçleriyle topyekûn bir savaştan kaçınmaya karar verip, onları pusuya sürpriz saldırılarıyla yendiğinde planlamadaki kurnazlığı, kararlılığı ve sabrı özellikle vurgulanmıştır³⁴. Elbette yetenekli komutanlar sadece bunlar değildi, diğerleri gibi 1047'de Malazgirt kuşatmasına* engel olan Basileios Apokapes, I. Isaakios ve IV. Romanos şüphesiz çok yetenekliydi veya 1050'lerde Balkanlarda Peçeneklerle, 1071'de Malazgirt'te Türklerle savaşan ve daha sonra imparator olan Nikephoros Botaniates ya da 1050-1051 döneminde *akolouthos* Mikhael ile birlikte Balkanlar ve Trakya'daki çeşitli karşılaşmalarda Peçenekleri aralıksız saldırılarla başarılı bir şekilde taciz eden ve sonunda yenen Nikephoros (Yaşlı) Bryennios. İlginç biçimde aynı Mikhael, Bulgaristan'daki kıdemli komutan Basileios'un yetkisi altında savaşırken bir süre sonra yenilgiye uğramıştır: İki arasındaki iş birliği eksikliği, düşman tarafından

²³ Bkz. Leo, Tact. (*Leonis imperatoris tactica*, PG 107), iv, 33; 34; 40; ve cf. 38 ve 39. (Daha iyi bir baskı için bkz. R. Vari, *Leonis imperatoris tactica I* [proem., const, i-xi]; II [const, xii-xiii, xiv, 1-38], Sylloge Tacticorum Graecorum III, Budapest 1917-1922). Cf. Strat. (*Das Strategikon des Maurikios*, ed. G.T. Dennis, çev. E. Gamillscheg [CFHB 17], Vienna 1981), i, 5, örneğin, (İng. çev. G.T. Dennis, *Maurice's Strategikon. Handbook of Byzantine Military Strategy*, Philadelphia 1984).

²⁴ 1068-1071 arasındaki bu seferlerin iyi bir açıklaması için bkz. F. Hild-M. Restle, *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)* [TIB 2], Vienna 1981, 100-105.

²⁵ Attaleiates, 119.

²⁶ Attaleiates, 39-43.

²⁷ Leo diac., iii, 37.

²⁸ Psellos, *Chronographia* i, 25 (çev. Sewter, 22); Skylitzes, 406.

²⁹ Skylitzes, 379ff.; Zonaras (*Ioannis Zonarae Epitomae Historiarum Libri XIII-XVIII*, ed. Th. Büttner-Wobst [CSHB], Bonn 1897) iv, 130-131.

³⁰ Skylitzes, 381-383.

³¹ Psellos, *Chronographia* iv, 43-44 (çev. Sewter, 77).

³² Psellos, *Chronographia* vii, 70 (çev. Sewter, 243).

³³ Örneğin Arap kuvvetlerini 1031/1032'de Edessa'da (Urfa) yenişi (Skylitzes, 387); 1037'de Messina'daki zaferi (Skylitzes, 397); 1042'de Bari'de Normanları mağlup edişi (Skylitzes, 427).

³⁴ Skylitzes, 433 (1043'de, Varna'da geri çekilen Rus birliklerini yendiğinde); Skylitzes, 438-439 (1047'de, Iberia Dükü olarak Dvin Emirini yendiğinde); Skylitzes, 452-453 (1054 yılında, Kapetron'da zaferle sonuçlanan bir seferde Selçukluları mağlup ettiğinde). Bu son paragrafta geçen tarih hatalıdır, Kapetron Savaşı 1054 yılına değil, 1048-1049 yıllarına tarihlenmektedir [ç.n.].

* Bahsi geçen kuşatma 1054 yılında yaşanmıştır. Haldon burada tarihi hatalı vermiştir [ç.n.].

hazırlıksız yakalanıp bozguna uğratıldığında geri çekilmeyi deneyen iase eksikliğinden muzdarip Roma kuvvetlerini zorlamıştır³⁵.

Taktiksel dezavantaj sorunu da tartışılmayı hak ediyor. XI. yüzyılın ortalarında, düşman ordularının dayanak noktasını teşkil eden etkili atlı okçuların Roma tarafındaki eksikliğinin, imparatorluk kuvvetlerinin yenilgilerinde kilit rol oynadığı öne sürülmüştür. Roma orduları daha ziyade eyaletlerin mızraklı süvarilerini yansıtan klasik Bizans süvari askerini temsil etmemelerine rağmen bu gibi taktiklere ve silahlara yabancı değildi. Bizanslıların, etkili okçulara karşı büyük zorluklar yaşadıkları, Müslüman kuvvetlerin İmparator Theophilos'a karşı 838'de (Dazimon yakınlarındaki) Anzen Savaşı'nda kazandığı zaferden açıkça anlaşılmalıdır, kaynaklardan biri en azından Romalıların bütünlüğünün ve maneviyatının, Türk birliklerinin at üzerindeki okçuluk yeteneği ve savaş taktiklerinden çok kötü etkilendiğini belirtiyor. X. yüzyılın başları itibariyle durum çok da düzelmiş gibi görünmemektedir: VI. Leo'nun *Taktika*'sı, Roma okçuluğundaki düşüşü ve sonuç olarak ortaya çıkan yenilgileri yazar ve tüm Romalı askerlerin yay ile çalışma yapmasını tavsiye eder. Ancak, mızraklı/oklu süvariler için verdiği açıklama doğrudan VI. yüzyıldaki *Strategikon*'dan kopyalanmıştır ve kesinlikle kendi döneminin bazı süvari birliklerini temsil etmesine rağmen eyalet ordularındaki çoğunluğu yansıtmaması pek olası değildir³⁶. Dahası, imparatorluk atlı okçuları hareket halindeyken, daha önceki uygulamalara geri dönerek, çarpışma savaşı üzerine yapılan incelemenin ima ettiği gibi, yaylarını kullanmak için sık sık atlarından inmiş gibi görünüyorlar³⁷. Atlı okçuluk Bizans ordusunda asla baskın bir unsur haline gelmemiş ve çoğunlukla özel olarak bunu sağlamak için istihdam edilen yabancı birlikler tarafından sağlanmıştır. VI. yüzyılda olduğu gibi, Bizans süvari ve yaya okçularının akılcıca bir savaş düzeni alması okçu olmayanlara karşı genellikle etkili olmuş olmasına rağmen 930'larda dahi Bizans kuvvetleri okçu süvari orduları tarafından mağlup edilebilirdi.³⁸ Daha uzun vadeli sonuçlar, Peçenekler ve sonra Selçukluların geleneksel göçebe taktiklerini kullanarak Bizans savaş düzenlerini (çok sık olmasa da) bozabildikleri XI. yüzyılın ortalarında görülmüyordu. İmparatorluğun cevabı, kendilerinin istihdam ettiği bu birliklerin sayısını ya onları doğrudan paralı asker olarak kiralamak ya da Peçenekler örneğinde olduğu gibi, mağlup ettikten sonra onları topluca imparatorluk kuvvetlerinde düzenli olarak hizmet etme yükümlülüğü altında kabul ederek artırmak oldu. Bu tür okçu süvarileri kullanıldığında, 1051 örneğinde olduğu gibi genellikle iyi sonuçlar elde edildi, sözgelimi Monomakhos, Peçeneklere karşı savaşmak için Kuzey Suriye'deki Teloukh, Mauron Oros ve Karkaron bölgelerinden, Nikephoros

Bryennios'un komutası altındaki Frenk ve Vareg kuvvetleriyle birlikte bir dizi okçu süvari birliği sevk etti³⁹. Bununla birlikte genel olarak, okçu süvariler Roma orduları üzerinde önemli bir etkiye sahip olsa da zaman zaman önerildiği gibi taktiksel bütünlükleri üzerinde pek de yıkıcı bir etkiye sahip olmamış olabilir⁴⁰.

Bir başka mesele de sayılarla ilgilidir. Özellikle doğudaki sınırların savunması, askerlerin iç çatışmalarla mücadele etmek için çekilmesiyle tehlikeye girmiş görünmektedir. 1045/1046'da Selçuklu akıncılarının Vaspurakan'a düzenlediği (Iberia Dükü Stephen Leikhoudes'in yenildiği ve esir düştüğü) ilk ciddi yoklama taarruzlarından kısa bir süre sonra, Iberia Dükü olan ve Dvin Emiri'ne karşı bir dizi başarı elde eden Kekaumenos, 1047'de Leon Tornikios'un isyanıyla başa çıkmaya yardımcı olmak için geri çekildi. Sonuç, bölgedeki bir dizi baskını, durum ancak 1049'da Kekaumenos'un komutasına geri dönmesi ve ilave birliklerinin gelişle tersine dönmüştür⁴¹. Asker eksikliğinin bir sonucu olarak, Kekaumenos ve Vaspurakan Dükü Aaron, 1049 yılında Artze'yi alıp yağmalayan Türk akıncılarına meydan okuyamadılar, buna karşın aynı yıl gerekli kuvvetler emirlerinde olunca Kapetron Savaşı'nda Türkleri kovmayı başardılar⁴².

1030'lardan 1060'lara kadar olan dönemde kaybedilen savaşlar, çağdaş veya çağdaşa yakın tarihçiler tarafından zayıf liderliğe veya taktik disiplin eksikliğine atfedilir. Örneğin, 1049'da IX. Konstantinos'un döneminde Peçeneklere karşı yapılan bir keşif seferinin tecrübesiz komutanı, feci sonuçlarla ordugâh kurmayı veya birliklerini dinlendirmeyi başaramadı⁴³; 1040'ların başlarında Normanlarla karşılaşılan Roma komutanı, evvelce emrinde bulunan Norman paralı askerleri tarafından iki kez yenildi, çünkü onların askerî güçlerini küçümsedi ve Skylitzes'e göre, kuvvetleri düzgün bir şekilde toplanana kadar beklemek zahmetine giremedi⁴⁴. Roma'nın 1044/1045'te Dvin'e saldırısı başarısız oldu, çünkü komutanlar, kibirli bir şekilde Müslüman komutanın çok daha büyük olan kuvvetlerine karşı çıkamayacağını varsayarak birliklerinin düzensiz bir şekilde yaklaşmalarına izin verdiler. Bunun yerine, askerler bölük bölük ve birim birim şehir önderindeki bahçelerde ve bağlarda özenle hazırlanan tuzakların içine düştüler ve nihayetinde tamamen bozguna uğradılar. Durum, *mezas hetaireiarchês* Konstantinos tarafından desteklenen Kekaumenos'un birkaç yıl sonra Iberia Dükü görevine atanmasıyla kurtarıldı⁴⁵. Çağdaş tarihçilerden hüküm verecek olursak, Türkler karşısında 1045/1046, 1064, 1067 ve 1070 yıllarında alınan yenilgiler beceriksiz liderlik, yetersiz taktiksel hazırlık veya düşmanı küçümsemenin bir sonucuydu⁴⁶; aynı şey Peçenekler

³⁵ Apokapes için bkz. Attaleiates, 46-47 (Peçeneklerin Tuna'yı geçmesini engelleyememiş ve daha sonra 1064'te onlar tarafından esir alınmıştır; Attaleiates, 83). Botaneiates'in yürüyüşü için bkz. Attaleiates, 39-43. Botaneiates, komutası altındaki askere yeni alınan Roma kuvvetlerinin neredeyse eğitimsiz ve yetersiz donanıma sahip olmasına rağmen, 1067'de Küçük Asya'ya karşı yapılan bir Arap-Selçuklu saldırısını başarıyla savuşturdu (Ordunun ana kısmı iasenin sağlanmaması ve borçların ödenmemesi nedeniyle savaşmayı reddetti.); Attaleiates, 96. IX. Konstantinos tarafından 1050'de uygulamaya konan gerilla savaşı stratejisi, zor bir duruma akıllı bir cevaptı ve oldukça başarılıydı: Bkz. Attaleiates, 35-37; Skylitzes, 472-473. Basileios ve Mikhail'in komutası altında Peçenekler karşısında alınan yenilgi için bkz. Kekaumenos, (*Sovety i rasskazy Kekavmena: socinenie vizantijskogo polkovodtsa XI veka*, ed., çev. ve açıklamalar G.G. Litavrin, Moscow 1972), bölüm 28; daha eski yayım: *Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officis regis libellus*, ed. B. Wassiliewsky-V. Jernstedt, St. Petersburg 1896 (repr. Amsterdam 1965), bölüm 67; Skylitzes, 475.

³⁶ Anzen Muharebesi için bkz. J.B. Bury, *A History of the Eastern Roman Empire from the Fall of Irene to the Accession of Basil I (802-867)*, London 1912, 264-265; ve W. Treadgold, *The Byzantine revival 780-842*, Stanford 1988, 300-301 ve notlar. Leon'un yeterli okçu eksikliğinden kaynaklanan hasarla ilgili sözleri için: *Tact.*, vi, 5; xi, 49; ve cf. xviii, 131. "Elde ettikleri beceri düzeyine bakılmaksızın 40 yaşına kadar olan tüm Romalı askerlere yay ve sadak taşımaları emredilecek" genel tavsiyesi *Strategikon* s. 1, 2, 28-30'dan kelimesi kelimesine alınmıştır. Leo'nun okçuluktaki düşüşü ve ondan kaynaklanan zararlarla ilgili özel vurgusu çağdaş olmasına rağmen gerçek durumu yansıttığı varsayılabilir. Onun mızraklı ve okçu süvariler hakkındaki açıklaması için: *Tact.*, vi, 1-13 (belirli değişikliklerle=*Strat.*, i, 3-58).

³⁷ Roma ordularında VI. yüzyıldan sonraki okçuluk tartışmaları için bkz. Haldon, *Warfare, state and society*, 215-217; ve silahlarını kullanmak için attan inen okçu süvariler için bkz. *Skirmishing*, viii, 4, 5; x, 5.

³⁸ Örneğin, 813'te Versinikia Savaşı'nın başlangıç aşamalarında ve Bizans okçularının Bulgarlar arasında büyük bir karışıklığa neden olması gibi (Skylitzes, 6, 82-90).

³⁹ Skylitzes, 471. Nikephoros Phokas'ın komutası altında Antakya bölgesinde kurulmuş küçük bir hakimiyet merkezi olan Mauron Oros için bkz. N. Oikonomides, *Les listes de préséance byzantins des IXe-Xe siècles*, Paris 1972, 355 ve n. 381. Teloukh, Dolichê'dir, günümüzde Tülük, Germanikeia yakınlarında (Ma'raş); bkz. E. Honigmann, *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches von 363 bis 1071*, Brussels 1935, 127; M(arlia) M. M(ang) ODB 3, 2023. Bu okçu süvarilerin yerel Araplar ya da başka yerlerden gelen (muhtemelen Türkler) paralı askerler olup olmadığı bilinmemektedir.

⁴⁰ Fakat şu önemli tartışmaya bkz. W. E. Kaegi, *The contribution of archery to the conquest of Anatolia*, *Speculum* 39 (1964), 96-108.

⁴¹ Skylitzes, 438-439, 448-454; Attaleiates, 44-47.

⁴² Skylitzes, 448-454; Matthew of Edessa (*Chronique de Matthieu d'Edesse*, çev. E. Dulaurier, Paris 1858), 83-84.

⁴³ Attaleiates, 32-33; Kekaumenos, bölüm 27 (bölüm 64, Wassiliewsky-Jernstedt) [Skylitzes her ne kadar yenilginin yükünü komutanın diğer subaylarının danışmanlarını dinlememesine atfetse de].

⁴⁴ Skylitzes, 426-427.

⁴⁵ Skylitzes, 437-438.

⁴⁶ Bkz. Skylitzes, 446; Attaleiates, 44, 80-82, 93, 139-140; Bryennios (*Nicephori Bryennii Historiarum libri quattuor*, ed. P. Gautier [CFHB 9], Brussels 1975), 147.

karşısında, sadece 1034 ve 1036'daki (Örneğin ikincisinde Skylitzes, beş imparatorluk komutanının yakalandığını ve iki Rus liderinin öldürüldüğünü bildirir.) erken tarihli akınlarda değil, aynı zamanda 1049, 1051 ve 1064 tarihli daha sonraki akınlarda alınan yenilgiler için de söylenebilir⁴⁷. Buna rağmen her ne kadar bunların birçoğu beceriksiz askerlerin eylemleri ile riske atılsa da 1047, 1054, 1050-1052 yılları arası, 1059, 1065, 1067 ve 1069 yıllarında iyi liderlik, akıllıca taktikler ve iyi disiplinli birlikler hem Selçuklular hem de Peçenekler karşısında önemli zaferler kazandırdı. Tipik bir vaka, Melitene [Malatya] bölgesindeki 1068 seferi sırasındaki olaylarla örneklendirilmiştir. Burada imparator, Attaleiates askerlerin savaşmaya istekli olduğunu belirtmesine rağmen, hem Arapların Roma topraklarına yaptığı saldırılara karşı uygun önlemleri almakta başarısız olan Melitene askeri valisi tarafından hem de imparatorluk kuvvetlerinin yenilgisinden sonra, Arap ve Türk hücumlarıyla yüzleştğinde onların hazır pozisyonlarına karşı, taktiksel disiplini korumakta başarısız olan, kendilerinin sürülmesine ve parça parça yenilmesine imkân veren Hierapolis'teki birlik kumandanları tarafından hayal kırıklığına uğrattı⁴⁸. Aynı, 1069'da Antioch Dükü, İmparator'un takip ettiği Türk akıncılarına hazırladığı tuzaktan kaçmaları için olanak verdiğinde tekrar oldu⁴⁹.

Ancak tabii ki, üst düzey komutanlar arasında iş birliği dereceleri sorunu olduğu için ehil komutanlarla bile başarı garanti edilemedi. 1049'da Roma için büyük bir yenilgi ile sonuçlanan Dampolis Savaşı öncesinde taktikler üzerinde anlaşmaya varan Katakalon Kekaumenos ve onun kıdemli komutanı *raiktor* Nikephoros'un⁵⁰ ya da bölük komutanlarının düzgün biçimde iş birliği yapma ve birbirlerini desteklemedeki ihmallerinin bir sonucu olarak 1050'de Adrianopolis yakınlarında ordusu ağır bir şekilde mağlup edilen komutan Konstantinos Liparites'in başarısızlığı iyi bir örnek sağlamıştır⁵¹. Daha büyük stratejik öneme sahip olan bir başarısızlık Doğu'da, Vaspurakan Dükü Aaron'un komutası altındaki Romalı komutanların, Kekaumenos'un bölgesel bir Selçuklu birliği üzerinde zafer kazanmak amacıyla savaşı Türk bölgesine götürme tavsiyesine uymamaları sonrasında yaşandı. Bunun yerine, Aaron ve diğer önde gelen komutanlar, Türklerin kuşatma harekâtı yapma konusundaki gönülsüzlüklerine güvenerek takviye kuvvetleri beklemeye, yerlerinde kalmaya ve kalelerini takviye etmeye karar verdiler. Doğu Anadolu eyaletlerinin iç bölgelerinin ve daha da ötesinin, Türk akıncılarının hızlı hareket eden gruplarının baskınlarına maruz kalmasına ve Romalıların hareket önceliklerini ve maneviyat bağlamında üstünlüklerini kaybetmelerine sebep olduğu için bunun ölümcül bir hata olduğu ortaya çıktı⁵². Örnekler çoğaltılabilir⁵³.

Yine de bazen liderler tarafından alınan kararların sebeplerini anlamak zordur ve bu tür konularda kendi sonuçlarını çıkarmaları durumuna karşın metinleri incelemeye özen göstermeliyiz. Örneğin Attaleiates, IV. Romanos'u, 1068 seferi sırasında düşman kuvvetlerinin kaçtığı, fakat Roma takibatının gerek isteksiz gerekse sınırlı olduğu durumlarda, savaşta birtakım avantajlarına rağmen saldırma konusunda başarısız olmasından dolayı çok eleştiriyor.

Ancak Romanos'un bu durumda dikkatli olması iyi olmuş olabilir: Bu sırada birlikleri etkilemiş gibi görünen göreceli disiplin eksikliği, olası bir pusu veya sahte ricat korkusuyla reddedilmesinin nedeni olabilir. Roma kuvvetleri, bu tür taktiklere sık sık hazırlıksız yakalandı, Manuel Komnenos'un 1070 yılında Sebasteia [Sivas] yakınlarında yaşadığı yenilgi, Türklerin sahte ricatı sonrası onları takip eden Roma birliklerinin düzensizlik içinde gafil avlanması ve Manuel'in kendisinin esir alınması da dahil olmak üzere önemli bir yenilgiyle sonuçlanmıştır⁵⁴.

Zayıf liderlik, sık görülen mağlubiyet ve yetersiz kaynakların sonuçlarından biri de elbette maneviyatta bir çöküştür. Moral, başarı için çok önemli bir unsurdur, ancak imparatorluk ordularının moralinin 1060'larda çöktüğü görülüyor. Bunun birçok nedeni var ve ben zaten birkaçına değindim. Ancak bunlara ek olarak, Konstantinopolis'teki hükümetin, ağırlıklı olarak profesyonel veya paralı askerlerden oluşan bir orduda, askerlerin maaşlarının ödenmesi gibi temel bir hususu ihmal etmesi daha da önemli bir başarısızlıktır. Bu, 1057'de I. Isaakios'un tahta çıktığı dönemde çoktan önemli bir etken olmuş gibi görünüyor (Onun ordunun ödemesi gecikmiş borçlarını ödemediği bildirilmektedir.), ancak X. Konstantinos'un hükümdarlığı döneminde (1059-1067) kesinlikle daha da ciddi hale geldi ve şüphesiz 1054 yılında Iberia Dükü'nün sorumluluğundaki bölgeden istihdam edilen yerel ordunun dağıtılmasında mali çıkarlar da kısmen sorumluydu⁵⁵. 1067'de Antioch ve diğer doğu komutanlıklarından toplanan birlikler, önemli miktardaki ödenmemiş borçlardan dolayı emirlere itaat etmeyi reddetmiş ve bu, onların üslerine ve evlerine dağılmalarına yol açmıştı. Hükümet tarafından onların yerini almak üzere istihdam edilen yeni askerler ne düzgün bir şekilde eğitilmiş ne de donatılmıştı ve bu yüzden işe yaramazlardı; sadece kendi maiyeti ve yerel birlikleri ile Antioch'dan gelen komutan Nikephoros Botaneiates, hiçbir şey elde edemedi⁵⁶. Gerçekten de askerler arasındaki hoşnutsuzluğun artması, sayıların, verimliliğin ve disiplinin azalmasının en belirgin nedenlerinden biri özellikle VI. Mikhael ve X. Konstantinos dönemlerinde hükümetin pintiliğidir, bu tüm Bizans kaynakları ve özellikle Attaleiates ile Skylitzes tarafından vurgulanan bir özelliktir. 1056-1057'de Zoe'nin* kısa saltanat döneminde ve 1060'ların başlarında X. Konstantinos'un politikalarından kaynaklanan kıdemli subayların yabancılaştırılması ile birlikte bu durumun dönemin ordusunun etkisizliğinde ve maneviyatında hayati derecede önemli olduğu ortaya çıkmış görünüyor. Ve ilk olarak, 1057-1059 döneminde I. Isaakios ve ardından 1068-1069 yıllarında IV. Romanos'un çabalarına rağmen, durumun neredeyse düzeltilemez olduğu görünüyor⁵⁷. Attaleiates, 1068 olaylarıyla ilgili açıklamasında, birliklerin moralinin bizzat imparatorun varlığına bağlı olduğunu belirginleştirdiğinde bunu açıkça ortaya koyuyor⁵⁸. Nitekim, 1068 ve 1069 seferine dair bütün kayıtları, imparatorun lider olarak önemini vurguluyor ve dolaylı olarak bununla kıdemli subayların inisiyatif alma ya da askerlerine güven vermede başarısız olmaları arasındaki zıtlıkları karşılaştırıyor.

⁴⁷ Skylitzes, 397, 399, 467, 475-476; Attaleiates, 38-39, 83.

⁴⁸ Skylitzes, 448-449, 452-453; Attaleiates, 35-37; Skylitzes, 472-473; Attaleiates, 78, 96, 105ff., 137ff 1068'de Melitene: Attaleiates, 107-108; Skylitzes Continuatus, (Ἡ Συνέχεια τῆς Χρονολογίας τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτζη [Ioannes Skylitzes Continuatus], ed. E. Tsolakes, Thessaloniki 1968), 127-128; Hierapolis: Attaleiates, 111-113; Skylitzes Continuatus, 129-130.

⁴⁹ Attaleiates, 137-138; Skylitzes Continuatus, 136-137.

⁵⁰ Skylitzes, 468-469; Attaleiates, 32-33.

⁵¹ Skylitzes, 470; Attaleiates, 34.

⁵² Skylitzes, 450.

⁵³ Yüksek komutadaki farklı görüşler hakkında diğer örnekler için bkz. *Warfare, state and society*, 212, 230.

⁵⁴ Attaleiates, 114 (ve benzer bir eleştiri, ertesı yılın seferinin açıklamasında da ima edilir: Aynı eser, s. 127-128). Manuel Komnenos'un seferi için bkz. aynı eser, 139-140; Skylitzes Continuatus, 139-140; Bryennios, 147.

⁵⁵ Attaleiates, 44-45; Skylitzes, 476; Kekaumenos, bölüm 20 (bölüm 50, Wassiliewsky-Jernstedt); ve Isaakios'un orduya yaptığı ödemeler için bkz. Attaleiates, 60.

⁵⁶ Attaleiates, 95-96; Skylitzes Continuatus, 120-121; Zonaras iv, 203.

* Bahsi geçen dönemde iktidarda olan Zoe değil, kız kardeşi Theodora'dır. Zoe 1050 yılı civarında ölmüştür [ç.n.].

⁵⁷ Isaakios'un ordularını ıslah etme ve orduya düzen getirme girişimleri için bkz. Attaleiates, 60; Psellos, *Chronographia* vii, 8 (çev. Sewter, 212-213); ve IV. Romanos için bkz. Attaleiates, 104.

⁵⁸ Hierapolis dışında birbirlerine yardım etmede veya birlikte çalışmada başarısız olan birlikler ve İmparatorun şahsen komutayı ele almasından sonraki değişimlerine müteakip olayların açıklamasına bkz. (Attaleiates, 113-114; Skylitzes Continuatus, 129ff.).

Düşmanların kararlılığı, zayıf moral, ödemesi gecikmiş borçlar ve daha sonra 1060'ların sonlarında zayıf liderliğin birleşmesi hem asker ve subaylar hem de rütbeliler arasında feci bir güven eksikliği yarattı. Attaleiates, Roma birliklerinin, düşmanın çıkardığı seslerden bile korktuğunu söylüyor⁵⁹. Bu dönemde Bizans kuvvetlerinin yaşadığı başarısızlıkların tüm yönleri dikkatsizlik, kibir, düşmanı küçümseme, düşmanın doğasına uygun önlemler almamanın yanı sıra taktik, düzen ve eğitimdeki yetersizliğin tamamının bileşkesidir. Yine de orduların kalitesinin önceki yarım yüzyıldakinden temelde farklı olmadığını veya en azından nihai yenilginin temel açıklaması olarak hizmet edecek kadar farklı olmadığı fikrini veren iyi düzen, iyi liderlik ve akıllı taktikler gibi birçok örnek vardır. Bu sorunların birleşik etkileri farklı bir bağlamda, farklı sonuçlara sahip olabilirdi. Ancak II. Basileios'un ölümünden sonraki dönemde imparatorluğun durumu bu gelişmelere çok özel bir yön verdi.

Bağlam: XI. Yüzyılda Strateji

XI. yüzyıl boyunca, Doğu Roma İmparatorluğu'nun X. yüzyılın sonlarında meydana gelen savaşların yarattığı güven, zenginlik, uluslararası saygınlık ve askeri üstünlüğünün en azından Konstantinopolis'te, başarılı savaşlarla sağlanan barışın güvenceye alındığı yönünde bir tutuma neden olduğu görünüyor. Artık büyük ve maliyetli ordulara ihtiyaç yoktu. Psellos tarafından bildirilen ve söylentilere göre İmparatoriçe Theodora tarafından ifade edilen - imparatorluğun barbar komşularının Roma kudretinden korktuğu ve hem doğu hem de batının artık Roma otoritesine tabi olduğudünceleri bu tür görüşleri güzel bir şekilde özetler. Yabancı elçilerin ve hükümdarların sürekli gelip gitmesi bu bakış açısını pekiştirdi⁶⁰. Bu, imparatorun εἰρηνοποιός [eirinoipoios], "barıştırtıcı" unvanının önemli Bizans değerlerini yansıttığı ve Hristiyan Roma imparatorlarının seçilmiş halkın yönetiminde ve onların imparatorluk kudreti, nüfuz ve itibarının genişlemesinde olumlu, insanî endişeleri yerine getirmeye çalışmasını vurguladığı için siyasî ideoloji açısından hoş karşılanan bir durumdu. Bizans'ın barışı yeğlemesi, barbar olsun ya da olmasın, yabancılara karşı bir zayıflık olarak değil, aksine imparatorluk gücünün amacının ve ilahî desteğin bir işareti olarak gösterilebilirdi -en azından Bizanslıların başkalarının sahip olmasını istedikleri görüş buydu- ve bu aynı zamanda onların kendi görüşleriydi. Bu tür tutumlar retorik metinlerde sıklıkla tekrarlanırken, elbette tarihçilerin, çeşitli imparatorların hükümdarlıkları ve kişilikleri hakkındaki izahatının değişmez unsurları oldular⁶¹.

İmparatorluğun savunması için stratejik düzenlemeler, X. yüzyıl boyunca ve XI. yüzyılın başlarında çok hızlı bir şekilde gelişmiş ve sözde eski "thema sistemi"nden (ki bence ne thema ile ilgiliydi ne de bir sistemdi), saldırgan savaş ilkeleri etrafında düzenlenmiş bir modele doğru uzun bir yol kat etmişti. Bu gelişmenin son aşaması X. yüzyılın ortalarında başladı. Hem doğu hem de Balkan sınırlarındaki

başarılı seferlerin ardından, bağımsız komutanların yönetimi altında bir dizi yeni askeri bölge kuruldu. Öncelikle, yeni bölgelerin θέμα olarak dahil edilmesi ile birlikte bu eski κλεισούρα'yı [kleisourai] θέμα statüsüne yükseltmek gerekiyordu. Ancak bu yeni askeri bölgeler genellikle oldukça küçük ölçekliydi, belirli bir kalede ve açıkça tanımlanmış bir jeopolitik birim çevresinde yoğunlaşmış ve genellikle "daha küçük" *stratēgoi* olarak adlandırılan subayların yönetimi altına yerleştirilmişti. Doğu sınırı boyunca bunlara "Sınır" ya da "Ermeni" temaları deniyordu, çünkü Ermeniler söz konusu bölgelerin yerli nüfusunun ya da oraya göç edenlerin önemli bir bölümünü oluşturuyorlardı. Bu adlandırma aynı zamanda onları eski "büyük" veya "Roma" temalarından ayırmaya da hizmet etti⁶².

İmparatorluk θέμα ve paralı asker birliklerinin daha büyük ve askeri olarak daha etkili müfrezelerinin, çoğu yeni kurulan küçük θέμα'nın müstahkem merkezlerinin geniş bir şeridinde yerleştirilmesi, başka değişikliklere neden oldu. 960'ların sonlarından itibaren, bu küçük askeri bölgeler, her biri yerel tema yönetiminden bağımsız olarak bir *doux* veya *katepano* yönetimi altında bir dizi daha büyük komutanlıklar halinde gruplandırıldı. Bu kıdemli subaylara, askeri yetki verilen bölgelerde bulunan rütbesi düşük komutanlar üzerinde genel bir yetki verildi.

Stratejik olarak, bu yeni yetkiler, şimdi eski θέμα'nın iç bölgesi haline gelenleri koruyan, her biri genişletilmiş sınırın bir bölgesini kaplayan, stratejik saldırı harekâtları için yönlendirilen ve mevcut insan gücü bakımından birbirlerinden bağımsız olan bir tampon eyaletler perdesi oluşturdu. Batıda da benzer düzenlemeler yapıldı⁶³. Bu gelişmenin sonuçlarından biri, kaçınılmaz olarak askeri kapasitelerinin çoğunu yavaş yavaş kaybeden eski tema milislerin artan gereksizliği idi. Bundan sonra hem imparatorluğun sınırlarındaki hem de eyaletler içindeki sahra orduları giderek artan bir şekilde paralı askerler, profesyonel birlikler ya da imparatorluğa komşu çeşitli küçük devletlerin ast ve vassal prensleri ile yöneticileri tarafından gönderilen kuvvetlerden oluştu.

Yeni dukalıkların ortaya çıkması ve sıralaması hem doğu hem de batı sınırlarında imparatorluğun genişlemesini ve fetihleri göstermektedir. 970'lere kadar yeni komutanlıklar -Khaldia, Mezopotamya ve Antioch dukalıkları- doğu sınırını kapladı ve 1000/1045 arasındaki dönemde Iberia, Vaspurakan, Edessa ve Ani dukalıklarını içerecek şekilde genişledi. Batıda, bu komutanlıkların işlevi 970'lerde ve 980'lerde "Batıdaki Mezopotamya'nın", Edirne ve Selanik Dukalıklarının kuruluşunda açıkça bellidir. Bulgar İmparatorluğu'nun II. Basileios tarafından yıkılmasından sonra (1015 itibarıyla), Sirmion, Paristrion ve Bulgaristan komutanlıkları da kuruldu. Benzer komutanlıklar kısa zaman sonra Bizans Güney İtalya'sında -kısmen o bölgedeki Normanların saldırgan faaliyetleriyle ilişkili olarak- ve Güney Balkanlar'da ortaya çıkmaktadır⁶⁴.

⁵⁹ Attaleiates, 79; Skylitzes Continuatus, 113.

⁶⁰ Bu dönemdeki Bizans diplomatik faaliyetleri ve varsayımları hakkında değerli bir araştırma için bkz. J. Shepard, Byzantine diplomacy, 800-1204: means and ends, J. Shepard-S. Franklin (eds.), *Byzantine diplomacy*, Aldershot 1992, 41-71, yazarın üstünlük diplomasisinden 1060'larda ve sonrasında meydana gelen rica diplomasisine geçişe ilişkin sözleri için bkz. (55ff.). Psellos'un sözleri için bkz. aynı eser, 65 (*Michaelis Pselli Oratoria minora*, ed. A. R. Littlewood, Leipzig 1985, 3-4).

⁶¹ İmparatorluk erdeminin bir yönü olarak uzlaşma için bkz. Haldon, *Warfare, state and society*, 21-27; ve örneğin Anna Komnene'nin *Alexiad*'daki ifadesi (*Anne Komnene, Alexiade*, ed. B. Leib, 3 vols., Paris 1937, 1943, 1945), xii, 5 (çev. Sewter, 381=*The Alexiad of the Princess Anna Komnene*, çev. E.R.A. Sewter, Harmondsworth 1969): "... Aleksios... alışılmadık derecede barış ekti; [barışın] varlığına her zaman ve her şekilde değer verdi ve yokluğu onu endişelendirdi... O zamanlar doğası gereği bir barış adamıydı, ama koşullar onu zorladığında en savaşıcı o olacaktı". On ikinci yüzyılın başlarında kalma olsa da duyular keskinlikle dönemin öğrenilen Bizans tutumlarında değişmeyen bir değeri yansıtmaktadır. Bk. Leo, *Tact.*, ii, 49.

⁶² X. yüzyılda Ermenistan'dan Güney ve Güneydoğu Küçük Asya'ya doğru önemli bir göç hareketi gerçekleşti ve bu da Konstantinopolis hükümetinin bu

bölgeleri "Küçük Ermenistan" olarak görmesine neden oldu. Bkz. Dagron *Le traite sur la Guerilla*, 239-245; Kühn, *Die byzantinische Armee im 10. und 11. Jahrhundert*, 61-66.

⁶³ Bu gelişmeler için bkz. N. Oikonomides, L'evolution de l'organisation administrative de l'empire byzantin au Xle siècle, *TM 6* (1976), 125-152; ve aynı eser, L'organisation de la frontière orientale de Byzance aux Xe-XIe siècles et le taktikon de l'Escorial, *Rapports du XIVe Congres International des Etudes Byzantines II*, Bucarest 1971, 73-90 [=Documents et etudes sur les institutions de Byzance (VIIe-XVe s.)], London 1976, XXIV]; J.-Cl. Cheynet, Du strategie de theme au duc: chronologie de l'evolution au cours du Xle siècle, *TM 9* (1985), 181-194; Haldon'daki tartışmalar ile, *Warfare, state and society*, 85 vd., ve Şekil 3.2.

⁶⁴ Bkz. Kühn, *Die byzantinische Armee im 10. und 11. Jahrhundert*, 165-168; Oikonomides, *Les listes de preséance*, 354-363. Balkan bağlamı hakkında daha fazla yorum için bkz. D. Obolensky, *The Balkans in the ninth century: barrier or bridge?* J.D. Howard-Johnston (ed.), *Byzantium and the West* c. 850-1200, Amsterdam 1988, 47-66; ve özellikle P. Stephenson, *Byzantium's Balkan frontier. A political study of the northern Balkans, 900-1204*, Cambridge 2000.

İmparator II. Basileios'un Bulgar İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmada ve onu Roma Devleti'ne ilhak etmedeki başarısı ve Kuzey Suriye ve Kuzeybatı Irak'ta hem II. Basileios hem de seleflerinin büyük topraklar kazanmadaki başarıları çelişkili biçimde imparatorluğun artık ciddi dış saldırılara karşı daha az korunaklı olduğu bir durum ortaya çıkardı. Bu miras, onu takip eden imparatorları artık zamanın değişen ihtiyaçlarına karşılık vermeyen bir dizi siyasi ve askerî vazife ile baş başa bıraktığından dönemin tarihçilerinden biri tarafından "zehirli bir miras" olarak tanımlanmıştır. Askerî saldırganlık maliyetliydi, ancak aynı zamanda önemli bir sosyal ve politik grubun kazanılmış haklarını da yansıtıyordu. Bu politikayı değiştirmeye yönelik girişimler, imparatorluğun seçkinleri ve onlara bağımlı kişileri oluşturan çeşitli alt gruplar ve katmanlar içinde kaçınılmaz olarak oluşan siyasi gerilimleri yansıtıyordu. Basileios'un katı mali politikalarını gevşetmek, hükümet için bütçe sıkıntılarını neden oldu -bazı yöneticilerin sorumsuzluğuyla daha da kötüleşti. Aynı zamanda, II. Basileios idari olarak yeni bölgeleri birleştirirken, XI. yüzyılın ortalarında kültürel olarak bunu yapmak için zamanı yoktu, böylece imparatorluğun çok ırklı, çok dilli ve -yeni doğu bölgelerinde çok sayıda Monofizit Ermeni ve Suriyelinin varlığı göz önüne alındığında- bir dereceye kadar çok inançlı karakteri, önceki yöneticilerin zorlukla mücadele ettikleri bir şeydi⁶⁵.

Aynı zamanda, daha önce sınırı koruyan tampon devletlerin ve bölgelerin bir kısmı artık ele geçirilerek doğrudan imparatorluk idaresi altına alınırken daha önce belirttiğimiz gibi bu dönemin genişleme politikası ve bu politikanın asker, cephaneye, lojistik vb. gereklilikleri VII. yüzyıl sonlarından IX. yüzyıla kadarki dönemde gelişen tema yapısını büyük ölçüde aşındırdı. Çünkü dukalık ve katepanlıkların yeni komuta yapısı, imparatorluğun iç bölgeleri ve sınır bölgeleri arasında koruyucu bir tampon bölgesi perdesi yaratırken, yeni kurulan dukalıklarda askerî örgütlenme bölümlere ayrılmış ve bölgesel tehditlerle ilgilenmek ya da daha büyük çaplı seferler için seferberlik ihtiyacını karşılamak üzere tasarlanmıştır. Ve bu sistem çizgisel bir savunma kavramına değil, derinlemesine etkin bir savunmaya dayanıyor olsa da çevre etrafındaki yetkin bölümlere ayrılmasının bazı zararları vardı. Büyük bir tehdit ortaya çıktığında, uygun bir kuvvet oluşturma ve onunla başa çıkmak için harekete geçme hâlâ yerel bir komutandan ziyade imparator ya da iki başkomutandan birine kalyordu. Halep'i kurtarmak için Konstantinopolis'ten yürümek zorunda kalan II. Basileios'un 995'teki seferi karakteristiktir: İmparator normalde 60 gün kadar süren yürüyüşü, dörtte biri sürede tamamladı, ancak asıl gücünün yarısından azı onunla geldi. Benzer şekilde, I. Ioannes'in 970'lerde Bulgarlarla ve Ruslarla karşı yaptığı seferler, tehditlere uygun şekilde yanıt vermek için büyük ölçüde imparatorun seçkin birlikleri ile hazır bulunmasına dayanıyordu; 1030'ların başlarında III. Romanos'un Suriye'deki -daha az başarılı- seferleri aynı hususu örnekliyor⁶⁶. Böylece strateji yerelleştirildi ve eşit durumdaki tehditlerle başa çıkabilme yeteneğine sahip olundu. 1040'ların ortalarına kadar olan dönemde başarılı mücadelelerin çoğu bu çeşitliliktedir. Ancak böyle bir stratejinin, taciz ve gerilla savaşı ilkeleri diri tutulduğu sürece, büyük işgalci ordularla uğraşırken daha az etkili olduğu kanıtlandı. Ve bu temel bir zayıflıktı, çünkü birden fazla cepheye bir tehdit veya saldırı olması durumunda, imparator veya başkomutan ile ana ordu, olağanüstü çabalar göstermeden nadiren birinden diğerine geçebilirdi. Selçukluların 1040'larda Vaspurakan ve Iberia'daki saldırılarına etkili bir karşı saldırı başlatmadaki başarısızlık,

Kekaumenos gibi bölge komutanlarının sınırlı insan gücü ve kaynağa sahip olduğunu, bu kaynaklara ve hepsinden önemlisi eşdeğer rütbelerdeki komutanlar arasında mantıklı bir iş birliğine olan ihtiyacı yansıtıyordu. Türkmenler gibi düşmanlara karşı bu, imparatorluğun karşılayamayacağı bir lükstü. X. ve XI. yüzyılların başlarında hem taktik hem de askerî bilgi birikimine sahip olan bir dizi güçlü asker imparatorun ordularını ve kaynaklarını akıllıca konuşlandırma konusundaki başarısı büyük çaplı saldırılar ile baş etmek için neredeyse tamamen bir başkomutanın ve ona bağlı astların yeteneğine bağlı bir sistemin gelişimini teşvik etti. Bütüne bakıldığında, dukalık sistemi çoğu yerel saldırı veya saldırı tehdidinde karşı etkili bir caydırıcı olarak hareket ederken, savunma ve düşmanın tacinine odaklanan eski tema sisteminin çok edici gücünün ortadan kalkmasına izin verildi. Onu destekleyen kaynaklar giderek X. yüzyılın sonları ve XI. yüzyıldaki saldırgan sahra ordularına dönüştürüldü.

Böylece X. yüzyılın sonları ve XI. yüzyılın başlarındaki sistem imparatorluk sahra ordularının komşu bölgeler ya da düşmanlar üzerinde diplomasiyi pekiştirdiği, imparatorluk topraklarına yapılan saldırıların nadir olduğu politik-askerî bir bağlamı yansıtan, "önleyici" bir savunma olarak gelişti. Bu, düşmanlar nadiren ya da teker teker, her seferinde bir cepheye belirledikleri sürece ve imparatorluğun askerî saygınlığının genellikle bölgesel saldırıları engelleyeceği bir uluslararası politik bağlamda yeterliydi ve 1025-1059 arasında hüküm süren imparatorlar ve danışmanlarının varsayımları bunlardı. Ancak çok sayıda tehditle karşı karşıya kalındığında esnek değildi çünkü temel kaynakların yetersizliği, bu tür zorluklarla mücadele etmek için gerekli olan silahlı kuvvetlerde beklenmedik herhangi bir büyümeye izin vermiyordu. İç hizipçilik ve askerî kaynakların dış tehditten uzaklaşması ile birlikte XI. yüzyılın ortalarında ve sonlarında imparatorluk üzerindeki askerî baskıdaki beklenmedik artış, bu revize edilmiş sistem için çok fazlaydı ve dolayısıyla sistem çökmeye başladı.

Sorunun doğası 1040'lı yıllardan itibaren meydana gelen birkaç olay ile tanımlanmıştır. 1043 yılında Maniakes isyanı edip Konstantinopolis'e yürüdüğünde, başkent yakınlarında yerel birlikler veya eyalet birlikleri bulunmuyordu, bu yüzden IX. Konstantinos, Maniakes'e karşı koyabilmek için aceleyle asker toplamak ve paralı askerler istihdam etmek mecburiyetinde kaldı. 1047'deki Leo Tornikios isyanı sırasındaki olaylara tanık olan Mikhael Psellos, doğu sahra ordusunun Ermenistan'da bulunması ve batı ordusunun Leo Tornikios'un yardımına koşması ile başkenti savunacak hiçbir kuvvet kalmadığını açıkça belirtiyor. O açıkça, sayay muhafızları arasındaki birkaç paralı asker haricinde ne yerel veya eyalet birliğinin ne de herhangi bir müttefik ya da yardımcı kuvvetin bulunduğunu ifade ediyor. İmparator ciddi bir karşı saldırı yapmak için çeşitli suçlamalardan ötürü başkent cezaevlerinde tutulan ve sokaklarda bulunan askerlerden derme çatma bir kuvvet oluşturmak ve o sırada Ermenistan'da faaliyet gösteren doğu ordusunu geri çağırarak zorunda kaldı. 1057'de komutan Isaakios Komnenos, doğu sahra ordusunun çoğunluğuyla Konstantinopolis'e karşı yürüdüğünde (VI. Mikhael'e sadece Anatolikon ve Kharsianon birlikleri sadık kaldı.), imparatorun elinde sadece Balkanlarda dağılmış olan batı ordusu, bahsi geçen iki doğu tümeni ve başkentte bulunan küçük bir paralı asker birliği bulunuyordu⁶⁷.

⁶⁵ Bu gelişmelerin en derin modern açıklaması için bkz. M. Angold, *The Byzantine empire 1025-1204. A political history*, London 1984, 1-11. Bu dönemde Balkanlar'daki ve Küçük Asya'daki çeşitli Türk halkları ile Bizans arasındaki ilişkilerin kısa bir araştırması için bkz. A.G.K. Savvidis, *Oi Toûrhoi kai to Buzantio. A' Προ-όθωμανικά φύλα στην Άσια και στα Βαλκάνια*. Athens 1996; ve kaynaklardan çevrilmiş alıntılar için bkz. X. Jacob, *Les Turcs au moyen-âge, Textes byzantins*, Ankara 1990.

⁶⁶ Basileios'un 995'deki seferi için bkz. J.H. Forsyth, *The Byzantine-Arab chronicle (938-1034) of Yahya b. Saïd al-Antaki*, Univ. Michigan 1977, 492 vd.; X. yüzyılın sonlarındaki seferler ve savaşlar için bkz. M. Whitton, *The making of Orthodox Byzantium*, 600-1025, London 1996, 310-390.

⁶⁷ Psellos, *Chronographia* vi, 83 (çev. Sewter, 145); vi, 105 (çev. Sewter, 155-156); ve bkz. Skylitzes, 438-439; Psellos, *Chronographia* vi, 112 (çev. Sewter, 159); vii, 10 (çev. Sewter, 213-214); Skylitzes, 493-495; Attaleiates, 55 (ve cf. 69). Tornikios'un isyanı ve sonuçları için bkz. Skylitzes, 438 vd.

Etkili bir diplomasi ile bir arada imparatorluğun sınırları etrafındaki bir dizi tampon devletin imparatorluk hâkimiyetine alınması hem II. Basileios'un hem de IX. Konstantinos'un ana politikalarından biriydi ve bu durumun eski tema kuvvetleri üzerindeki etkileri göz ardı edildi. Bölgesel sorunlara ve bazen imparatorluk ve topraklarını Fatimî iktidarından ayıran Kuzey Suriye Emirlikleri arasındaki gergin ilişkilere rağmen etkili diplomasi, yüzyılın ortalarına kadar imparatorluğun yararına çalışmaya devam etti. Aslında gerçekten etkili bir uluslararası dış politikanın ancak II. Basileios'un politikaları tarafından belirlenen bağlamda, imparatorluğun tüm komşularıyla olan ilişkilerinin düzenlenmesi sayesinde geliştiği öne sürülmüştür⁶⁸. Bu mantık takip edilirse, vurgunun ordudan diplomatik dış politika yapma araçlarına aşamalı olarak aktarılması için ek bir açıklama sağlama yolunda biraz olsun yol kat edilir.

Bu gelişmelerin deniz θέμα'sı ve askeri potansiyelleri ne ölçüde etkilediği belirsizliğini koruyor. Kıyı θέμα'larında deniz hizmetlerinin vergiye dönüştürülmesi, eyalet deniz kaynaklarında da bir düşüş anlamına geliyordu. Aynı dönemde, II. Basileios'tan itibaren imparatorların başkentte yüksek maliyetli bir donanma bulundurmaktansa, müttefik ya da (Venedik gibi) bağımlı devletleri deniz kuvveti olarak kullanmayı daha ucuz buldukları anlaşılıyor, bunun sonucu olarak XI. yüzyıl boyunca imparatorluk donanmasının sayısı önemli ölçüde azaldığı görülmüyor. I. Aleksios ve ardından Manuel'in etkili bir donanma kurma çabalarına rağmen, imparatorluğun çıkarları bir gün Roma devletinininkilere ters düşebilecek olan müttefik deniz kuvvetlerine artan bağımlılığı doğru bir şekilde imparatorluğun XI. ve XII. yüzyılda yaşadığı siyasi-askeri zorlukların ana nedeni olarak görülmüştür⁶⁹. Yine de 1030'larda hem eyalet hem de imparatorluk filoları, örneğin, Kuzey Afrika'dan gelen saldırgan akıncı filolara karşı bir dizi zafer kazandılar ve imparatorluk deniz gücünün I. Isaakios'un saltanatından önce büyük ölçüde zayıfladığına inanmak için hiçbir sebep yoktur⁷⁰.

II. Basileios sınır bölgelerindeki önemli daimî orduların hem gerekliliğini hem de tehlikelerini anlamış görünüyor. Ancak 1040'lara gelindiğinde kaynaklar, imparatorluğun etrafındaki ittifaklar veya tampon devletler sisteminin, eyaletlerdeki maliyetli daimî güçlerin önemli bir kısmını gereksiz hale getirecek kadar iyi çalıştığı yönünde bir görüş geliştiğini göstermektedir. Bu, belki de siyasi bir tampon bölgenin olmadığı ve arkeolojik kanıtların, hükümetin Tuna'nın kuzeyindeki halkları ticaret yoluyla Bizans ekonomik alanında yerleştirilmesini etkin bir şekilde teşvik ettiğini gösteren kuzey sınırları boyunca, Tuna Nehri'nin doğu ucunda özellikle açıktır. Böylece II. Basileios'un saltanatının sonlarına doğru oluşturulan ileri karakollar ve kaleler sistemini muhafaza etmek için yapılan harcamaların azalması sağlanmıştır⁷¹. Bu nedenle, sıklıkla XI. yüzyılın ortalarında hüküm süren imparatorların rahatlığı ya da kibri olarak sunulan veya anlaşılan şey aslında sadece imparatorluk ideolojisinin farklı bir cephesinin, imparatorluk dış politikasının temel amacı olan barışın, gördüğümüz üzere, başarıldığıının ve Roma İmparatorluğu'nun bu başarıdan gurur duyduğunun yansımasıydı.

Diğer cephesi X. yüzyılın ikinci yarısındaki tutumları belirleyen kendine aşırı güvendi.

Elbette büyük daimî orduların devamlılığını sağlama ihtiyacına yönelik hükümet politikasının oluşturulmasında diğer etkenler de rol oynadı. İlk olarak, imparatorluğun düşmanlarının yapısı, farklı bir stratejik ve taktiksel karşılık istiyordu. Genişleme döneminden kalan büyük, hareket kabiliyeti kısıtlı sahra orduları Peçenekler veya Selçuklularla başa çıkmak için uygun değildi -her iki cephede de en büyük başarıların, imparatorluğun 1050'lerin başlarında Kuzey Balkanlarda ve 1040'ların sonlarında Kekaumenos gibi generallerin komutasında doğuda daha akıcı bir taciz ve karşı saldırı stratejisi benimsemesiyle elde edildiği göze çarpmaktadır. Örneğin, büyük daimî ordular doğudaki Selçuklulara karşı faydasızdı ve (Katakalon Kekaumenos başlarında olduğunda Selçukluları mağlup etmiş olsalar da) 1040'ların sonlarında hayal kırıklığı yaratan performanslarını 1053 yılı civarında Iberia kuvvetlerinin terhis edilmesi izledi. Gerçekten de bu icraatın hükümetin bu milislerin potansiyelini ve düşman tehdidinin doğasını yanlış tanıdığını yansıtmaması tamamen mümkündür⁷². Her iki cephede de en iyi komutanların bile savaşta Roma ordusuna uygun koşullarda savaşmak üzere hafif zırhlı atlı okçular kazandırabilme yeteneği sınırlıydı-I. Isaakios, Balkanlarda Peçeneklere karşı baskın ve karşı saldırı politikasını terk ettiğinde pek fazla başarı kazanamadı. Iberia birliklerinin terhis edilmesi'nin ileri sürdüğü gibi büyük bir stratejik hata olabilirdi, ancak etkisiz bir ordunun askerî hizmet yükümlülüğünü vergiye dönüştürerek gelir elde edilmesi, daha iyi ve kesinlikle daha esnek bir seçenek olarak görülebilirdi. Benzer bir politika daha önce Balkanlarda da takip edilmiş gibi görünüyor⁷³. 1068'de IV. Romanos'un liderliğindeki seferin vakaları iyi bir örnek teşkil ediyor. İmparator Sebasteia yakınındayken Neokaisareia'daki Selçuklu yağmasının haberini aldı. Ağırlıklarını ve piyadelerini orada bıraktı ve Tephrike çevresindeki zorlu arazide akıncıları takip etmeye başladı. Nihayet sekiz günlük bir takipten sonra düşman kuvvetlerini yakaladı, ama saldıramadı, çünkü ağır silahlı süvari birlikleri ve özellikle de binek hayvanları bulunan birlikleri, hafif silahlı ve hızlı hareket eden akıncı gücüne yetişmek zorunda kaldığı için bitkin düşmüştü. Fakat yalnızca imparatorun ortaya çıkışının Türkler arasında yarattığı panik onların kaçmalarına ve ganimetlerini terk etmelerine neden oldu⁷⁴.

Askerî harcamaların azaltılması ile ilgili görüşler ayrıca çağdaşlar tarafından kabaca, ancak pek de hatalı olmayan bir biçimde "asker" ve "sivil" (Konstantinopolisli ve bürokratik) hiyerarhi arasındaki mücadeleyi betimlemek için imparatorluğun siyasi elitleri içinde ihtilaf ve partizanlık bağlamında öne sürüldü. Iberia'daki sınır birliklerinin terhis, diğer eyaletlerde ve sınırda askerî hizmet yükümlülüklerinin (daha kolay kontrol edilen ve saraydaki hükümet çemberinin istekleri doğrultusunda yeniden dağıtılan) nakit vergiye dönüştürülmesi, bu tür önlemler aynı zamanda sosyal ve siyasi seçkinlerin "askeri" unsurunun imparatorluk hükümetine yabancılaşmasıyla sonuçlansa da hükümete açık faydalar sağladı⁷⁵. Bu, Vryonis'in XI. yüzyılın "çöküşü" anlayışında büyük bir

⁶⁸ Bkz. H. Kennedy, Byzantine-Arab diplomacy in the Near East from the Islamic conquests to the mid-eleventh century; Shepard-Franklin (eds.), *Byzantine diplomacy*, 133-143, 142 vd.; ve bu argüman Shepard tarafından detaylandırıldı, Shepard, *Byzantine diplomacy, A.D. 800-1204: aynı eser*.

⁶⁹ Bkz. Hélène Ahrweiler, *Byzance et la mer: la marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance aux VIIe-XVe siècles*, Paris 1966, 122-135, 136-163.

⁷⁰ Bkz. Skylitzes, 373 (Samos filosu 1028'de Kiklad Adaları yakınlarında bir düşman kuvvetini yendi.); Skylitzes, 385-387 (Sarazen akıncı filoları 1032 ve 1033'te mağlup edildi.).

⁷¹ Bkz. P. Stephenson, Byzantine policy towards Paristrion in the mid-eleventh century: another interpretation, *BMGS* 23 (1999), 43-66; aynı eser, *Byzantium's Balkan frontier*, 80-93; ve biraz farklı bir yorumla, P. Doimi de Frankopan, The numismatic evidence from the Danube region, 971-1092, *BMGS* 21 (1997), 30-39. Bu dönemde Balkan eyaletlerinin örgütlenmesi için -bazıları doğrudan Roma otoritesi altında, bazıları kendi lordları ve (daha sonra Sırbistan'ın merkezi bölgeleri olan eyaletlerde olduğu gibi) yerel yöneticileri tarafından Roma himayesi altında yönetilirdi, eski literatürle

birlikte bkz. P. Stephenson, *Byzantium's Balkan frontier*, birçok yerinde ve L. Maksimovic, L'organisation du pouvoir byzantin après 1018 dans les contrées reconquises, *ZRVI* 36 (1997), 31-42 (with Fr. résumé, 43).

⁷² Skylitzes, 446; Attaleiates, 44. Iberia birliklerinin lağvedilmesi için bkz. Skylitzes, 476; Kekaumenos, bölüm 20 (bölüm 50, Wassiliewsky-Jernstedt).

⁷³ Bkz. Stephenson, *Byzantium's Balkan frontier*, 91-93.

⁷⁴ Attaleiates, 105-106; Skylitzes Continuatus, 127.

⁷⁵ Eyalet ve başkent elitlerinin yapısı için bkz. P. Magdalino, The Byzantine aristocratic *oikos*: M. Angold (ed.), *The Byzantine aristocracy, IX-XIII centuries* [BAR International Series 221], (Oxford) 1984, 92-111; ve E. McGeer, *Sowing the dragon's teeth. Byzantine Warfare in the Tenth Century* [Dumbarton Oaks Studies 33], Washington, D.C. 1995, 221 vd. Tema askerlerinin güçlü toprak ağalarının mayinetine doğru yaklaşması ve yerel kodamanlar ile tema askerleri arasındaki gelişmesi mümkün tabiiyet ilişkilerinin bir örneği için bkz. N. Svoronos, *Les nouvelles des empereurs macédoniens concernant la terre et les stratiotes*, ed. P. Gounaridis, Athens 1994, nov. 5, §3 (126) [eski baskısı *JGR* I, 225-226]. Lemerle'in yorumuna bkz. *The Agrarian History of Byzantium from the Origins to the Twelfth*

unsurdur⁷⁶. Ancak, eğer Psellos'a inanacak olursak, I. Isaakios gibi asker imparatorlar dahi daimî orduların ve sürekli savaşların uzun vadede devlet için çok pahalı olduğu gerçeğini kabul etmiş ve imparatorluk içinde daimî bir ordu muhafaza etmektense vassal ve komşu hükümdarların birliklerini kullanabileceği etkin bir dış politika yürütmüştür⁷⁷.

Böylelikle hükümet 950-1050 yılları arasında gittikçe daha fazla profesyonel daimî birliklere bel bağladığı bir döneme girdi, paralı askerlerin istihdamındaki artış çoğu zaman kötü bir şey olarak görülüyordu, eski thema birliklerinin hem imparatorluğa ve vatanlarına paralı askerlerden daha sadık ve dolayısıyla güvenilir hem de daha ucuz olduğu varsayıyordu. Aslında, bunun yanıltıcı bir görüş olduğu ortaya koyulabilir. Birincisi, bu tür birliklerin istihdamındaki büyüme, imparatorluğun IX. yüzyıl sonları ve X. yüzyıl sonları arasında neredeyse tamamen savunma stratejisinden sert bir saldırı stratejisine geçtiği, değişen bir stratejik bağlam için artan bir tepkiydi. Bu, imparatorluğun istihdam ettiği tam zamanlı "profesyonel" paralı askerlerin hem taktiksel olarak daha etkili oldukları hem de (genellikle) ucuz ama büyük ölçüde etkisiz, askeri açıdan yararlı olan temel unsurları uzun vadeli bir genişleme stratejisini sürdürmek için çok küçük olan (kalıcı sınır garnizonları, hızlı seferberlik, sürekli askeri hazırlık vb.) thema birliklerinden daha büyük bir askeri değere sahip oldukları bir bağlamdı. Ve Konstantinopolis'te ve çevresindeki imparatorluk *τάγματα*'sının tamamı ile birlikte her *θέμα*'nın küçük daimî unsurlarının da dahil olduğu imparatorluğun VIII. yüzyıl sonları ve X. yüzyıl başları arasındaki çekirdek birimlerinin çoğunun aslında yerli paralı askerler olduğu akılda bulundurulmalıdır.

İkincisi, profesyonel tam zamanlı askerlerin genellikle thema olduğu, eyalet milis birliklerinin çoğunluğundan daha iyi eğitildiği, aynı görevi yapmak için daha azının gerektiği unutulmamalıdır. Askere alınan adamların genel kalitesi daha iyiydi ve özellikle silah uzmanlarının çok daha iyi bir karşılaştırması ve seçimi yapılabilirdi - okçular, ağır veya hafif süvari vb. Toplam yabancı paralı asker sayısı hiç de fazla değildi, yine de hangi cephede mücadele ederlerse etsinler imparatorluğa son derece etkili bir hizmet verdiler. Buna ek olarak, yerel veya emperyal politikalarla daha az ilgili oldukları için -Bizanslı olsun ya da olmasın önemli bir rol oynamadılar- düzenli olarak ödemeleri yapıldığı sürece, eyaletlerin zorla toplanan askerlerinden genellikle daha güvenilirlerdi. Yerli eyalet askerlerinin de düzgün ödeme veya iyileştirme yapılmadığı takdirde, paralı askerler gibi isyan etmeleri muhtemeldi.

Üçüncüsü, paralı asker birimlerinin kullanılması, merkezi yönetime orduları üzerinde daha fazla kontrol imkânı sağladı; çünkü merkezi idare, bu tür birimlerin ücretlerinin yanı sıra istihdam oranlarına ve eğilimlerine de hâkimdi. Paralı askerler efendilerine eyalet askerlerinden daha bağımsızlardı ve bölgesel politikalara dâhil olmaya daha az meyilliydiler. Bu, doğu *θέμα*'larındaki askeri ileri gelenlerin üstünlüğüne meydan okumak isteyen II. Basileios gibi hükümdar ya da IX. Konstantinos gibi siyasi meselelerde olduğu kadar askeri meselelerde de bu eyalet seçkinlerine bağlılığını azaltmak isteyen bir hükümdar açısından bir avantajdı. Tabii ki, işler ters gidebilirdi, ancak imparatorluğun kiraladığı paralı askerler

genellikle sadık ve etkili bir savaş gücüydü. Komutanlarına veya imparatoruna isyan veya ihanet ettiklerinde, bu genellikle ücretleri yerel komutan tarafından zamanında ödenmeyen ve liderlerine de saygısızlık ve küstahlıkla muamele edilen 1040 yılında Güney İtalya'da bulunan Norman birliklerinin isyanı ya da Bizans eyalet birliklerinin de aynı derecede suç ortağı olduğu (Örneğin 1030'lardaki Maniakes isyanında* ya da Malazgirt Savaşı öncesi, esnası ve sonrasında) stratejik durumlarının avantajlı olduğu bir siyasi bağlamda, oldukça basit sebeplerden kaynaklanıyordu: Örneğin Bailleul isyanında, imparatora hizmet eden Frank paralı askerlerinin büyük kısmı Armeniakon Bölgesi'nde yerleştirilmiş gibi görünüyor, bu da Bailleul'a pozisyonunu koruması için hem yeterli bir askeri güç hem de lojistik ve kaynak dayanağı veriyordu. I. Aleksios otoritesini kurduğunda, mümkün olan her yerde paralı askerlerin komutanlığına Bizans subaylarını yerleştirmenin yanı sıra eyaletlerde büyük yabancı askeri birliklerin yoğunlaşmalarını önledi⁷⁸.

Bu gelişmeleri özellikle önemli kılan elbette, imparatorluğun değişen uluslararası durum bağlamında karşılaştığı yeni düşmanların yapısıydı. Balkanlar'daki Peçenek ve Oğuz tehdidi aslında birkaç yeniliğe ve bazı önemli aksiliklere rağmen makul derecede etkili bir şekilde ele alınmış gibi görünse de doğuda ortaya çıkan asıl sorun ele alınması gereken Türkmen gruplarının sayısı ile birlikte imparatorluk askeri karşılığının kararlılığını da yansıtıyor gibi görünüyor. Gördüğümüz gibi, Selçuklu akınlarının gerçek başlangıcına kadar olan dönem -1050'lerin ortaları- bariz bir askeri çöküş için kayda değer değildi. 1054/1055 yılları ile I. Isaakios'un tahta çıktığı süreç arasında, (imparatorluk güçleriyle savaşmak için birliklerin Isaakios tarafından geri çekilmesiyle) Selçuklu saldırılarının sayısı ve etkinliği açıkça arttı. İmparatorluğun askeri etkinliği ve maneviyatı orantılı olarak azalmış görünüyor. Bu tarihten IV. Romanos'un saltanatına kadar imparatorluk kuvvetleri arasında hem etkinlik hem de maneviyat açısından çok daha keskin bir çöküşün yaşandığını gözlemleyebiliriz. IV. Romanos'un yaptığı gibi etkili bir şekilde sefer yapılabilmesinin -ancak 1068 ve 1071 arasındaki seferlerinin sonuçlarını sınırlı tutmakla birlikte- bu koşullar altında ve böyle bir mirasla ilgili olduğu algılanabilir.

Bazı Sonuçlar

XI. yüzyılda imparatorluğun askeri ve siyasi sisteminin çökmesinin nedenleri basit değildir. Bu nedenlerin hiçbirisi yalnızca orduyla sınırlı değildir. Bu makalede imparatorluğun askeri performansı hakkında genellikle kabul görmüş varsayımların bazılarının doğru olup olmadığını görmek için resmin sadece küçük bir bölümünü inceledim. Dönemin çok karmaşık siyasi ve sosyal tarihini incelemedim ve imparatorluğun dış saldırılara etkili bir şekilde direnme yeteneğini doğrudan etkileyen tüm sorunları aklımızda tutmalıyız -Maniakes ve Tornikios'un isyanlarının etkileri, VI. Mikhael'in devrilmesi, 1050'lerde ve 1060'larda Balkan ve Anadolu eyaletlerindeki düşman faaliyetlerinin ekonomik etkileri, IX. Konstantinos ve sonrasında imparatorların mali politikaları, bu dönemde imparatorluğun siyasi ve sosyal gelişiminden söz etmiyorum bile, tüm bunlar akılda tutulması gereken kilit

Century. *The Sources and Problems*, Galway 1979, 122 vd.; ve E. McGeer, *The land legislation of the Macedonian emperors. Çeviri ve yorum* [Çevirideki Ortaçağ kaynakları 38], Ontario 2000, 70 (76'daki metin), askerlerin askerlik hizmetinden çıkıp bir bireyin özel hizmetine girdiği yer. Ayrıca Leo'nun *Tact.*, viii, 26'daki notu, Thema askerlerinin üst düzey yetkililerin kişisel hizmetleri için geçici olarak görevlendirilmelerine ilişkindir ve Dagron'un yorumu için *Le traité sur la Guérilla*, 282. Daha ayrıntılı tartışmalar için bkz. Haldon, *Military service, military lands and the status of soldiers*.

⁷⁶ Bkz. *The decline of medieval Hellenism in Asia Minor*, bölüm 2 (2. ve 6. dipnotlar).

⁷⁷ Psellos, *Chronographia* vii, 50 (çev. Sewter, 233).

* Maniakes isyanı 1030'larda değil 1042-1043 yıllarında gerçekleşmiştir [ç.n.].

⁷⁸ Bkz. W.E. Kaegi, *Byzantine military unrest 471-843: an interpretation*, Amsterdam 1981, IX. yüzyılın sonlarına kadar olan dönem işaretleyen -genellikle yerel ve eyaletler arası siyasi çatışmanın bir sonucu- olan eyalet ve Konstantinopolis ile ilgili ayaklanma ve isyanlar için; J. Shepard, *The uses of the Franks in eleventh-century Byzantium. Anglo-Norman Studies* 15 (1993), 275-305, özellikle 278 vd., 295-305. Shepard'ın haklı olarak belirttiği gibi, paralı askerler hakkındaki modern batılı görüşler, daha sonraki tarihsel ve oldukça yeni deneyimlerle güçlü bir şekilde renklendirilmiştir. 1040'daki Norman paralı askerleri için bkz. Skylitzes, 426; Bailleul'un 1070'lerin başlarındaki isyanı için bkz. Attaleiates, 189; Bryennios, 179.

konulardır⁷⁹. Modern tarihçilerin, Skylitzes, Psellos, Kekaumenos veya Attaleiates gibi dönemin Bizans yazarlarının yorumlarının bazılarını kabul etmede hatalı olmadıklarını savunurken, yorumlarını daha geniş bir çerçeveye yerleştirmek ve uzun vadeli gelişmelere daha dikkatli bakmak önemlidir. Özellikle sundukları görüşlerdeki çelişkilerin farkında olmalıyız ve ifadelerine sunabileceğimiz herhangi bir yorumlamanın bu çelişkileri açıklayabilmesi gerekir. İşler ters gittiğinde kişileri suçlamak her zaman kolaydır. Ancak kendimizi sadece askeriyle sınırlandırsak, aşağıdaki sonuçları çıkarabiliriz:

Birincisi, iyi liderlik edildiğinde, 1025-1071 yılları arasındaki Bizans ordusunun X. yüzyıl sonlarındakinden daha etkisiz olduğuna dair gerçek bir kanıt yoktur. İlk dönem [1025] ile 1040'ların sonları ve 1050'lerin başları arasına kadar ve yaklaşık 1060 ile sonrası dönemdeki performansta önemli bir düşüş gözlemleyebiliriz. Yine de disiplin, taktiksel uyum ve iyi liderlik ile Bizans kuvvetleri onlarla başa çıkmak zorunda kaldıklarında hâlâ en korkunç düşmana karşı kendilerine ait olanı koruyabiliyorlardı.

İkincisi, imparatorluğun askeri durumu hem ileriye göremeyen mali politikalar hem de imparatorluğun etrafındaki dünyanın stratejik coğrafyasındaki önemli ve tanınmayan değişimler tarafından tehlikeye atıldı. Ne Peçenekler ne de daha önemli olan Selçuklular ve Türkmenler, daha istikrarlı siyasi güçlere karşı etkili olduğu kanıtlanan süper güç diplomasisine açıldılar. Daha da önemlisi Konstantinopolis'teki hükümet Selçukluların iç politikasını ve bir yandan sultan ve onun temsil ettiği siyasi ve askeri çıkarlar ile diğer yandan bağımsız Türkmen boyları ve onların "boya ait" ve diğer kazanılmış çıkarlarını anlayamadı. 1064 yılında Ani'nin kaybedilmesi öncesi ve sonrasında yaşanan olaylar bunun açık bir göstergesidir, çünkü burada imparatorluk hükümeti sultanın teorik olarak hâkimiyeti altındaki Türkleri durdurabileceğine ve onlar üzerinde bir denetim sağlayabileceğine güvendi. Sonuçta, Selçuklu hükümdarı, kendi siyasi otoritesini korumak için kötü bir şekilde garnizon kurulmuş ve yeterince savunulmamış bir kaleye karşı saldırıda bulunmaya mecbur kaldı⁸⁰.

Üçüncüsü, seçkinlerin çoğunluğunun çağdaş ya da çağdaşa yakın kaynaklardan onların düşmana, özellikle karşılaştıklarında barbarlara karşı yaklaşımları hakkındaki anlatılarda okunabilen kibri, sıklıkla ordunun verimliliğini tehlikeye attı ve eğer daha fazla tahlil için bir etken seçilmesi gerekiyorsa o, bu tür birçok imparatorluğun tarihinde alışılmadık imparatorluk başarısının bir özelliğidir.

Dördüncüsü, özellikle de karşılık verme esnekliğini sürdürme bakımından, uygun savunma düzenlemelerine yeterince yatırım yapılmamasının imparatorluğun 1040'larda ve sonraki süreçte mücadele ettiği yeni göçebe düşmanlar karşısında çok önemli bir aleyhte durum oluşturduğu kanıtlandı. X. yüzyıl sonlarında ve XI. yüzyıl başlarındaki imparatorların askeri başarılarının mirası taktiksel düzeyde hafif zırhlı birlikler ile dikkatli bir şekilde koordine edilen

ağır zırhlı piyade ve süvarilere bel bağlamaktı. Aradan geçen yıllardaki tecrübelerle rağmen, bu güvenin Malazgirt Savaşı'na kadar ve bu savaşta da devam ettiği ortadadır. Bu tür birlikler, Peçeneklere ve Selçuklulara karşı sadece özellikle yetenekli ve vasıflı komutanların işbaşında olduğu zaman uygundu ve bunlar çoğunlukla çok azdı ve kırk yılda bir gelirdi. Bu tür düşmanlarla başa çıkmak için en önemli şey hem taktiksel hem de stratejik hareketlilikti. Özellikle 1060'larda ve en açık olarak IV. Romanos'un 1069 ve 1071 seferleri sırasında, imparatorluk ordusu, Bizans topraklarına belli bir seviyede dokunulmazlıkla Bizans topraklarını yağmalayabilen ve nadiren imparatorluk kuvvetleri tarafından sıkıştırılan Selçuklu ve Türkmen akıncı birliklerinin hızına ve esnekliğine yetişebilmekte zorlandılar.

Sonuncusu, imparatorluğun taktik yapısına eşlik eden lojistik, imparatorluk kuvvetlerinin her zaman dezavantajlı olduğu anlamına geliyordu. Akıncılar arazide yaşıyor, daha büyük ve daha yavaş hareket eden Roma birliklerinin etrafını çevirmeye uygun biçimde hızlı ve küçük gruplar halinde hareket ediyordu. Bunun aksine Roma birlikleri, -çoğunlukla kendi topraklarında faaliyet gösterdikleri için- büyük ölçüde devletin mali aygıtına bağlı bir tedarik ve iase sistemine bağlıydı. Bu durum, stratejik amaçlar doğrultusunda daha küçük birimlere ayrıldıklarında bile böyleydi ve onları daha az esnek bir dizi düzenlemeye bağlıyordu. Şüphesiz ki durum böyle olsa da Roma kuvvetlerinin varlığı kesinlikle bölgesel ekonomiyi bir düşman kadar zarar verebilirdi, bu hazırlıklar, bu tür düşman kuvvetlerine hareketlilik ve karşılık esnekliği konusunda bir avantaj sağlıyordu⁸¹.

Diğer zamanlarda olduğu gibi ortaçağda da iyi donanımlı, disiplinli ve iyi eğitilmiş birliklerle bile savaşların sonucu tahmin edilemezdi. Tanınmış bir Haçlı Savaşı tarihçisinin sözleriyle, nihai söz sahibi olan "maneviyat, bireysel kahramanlık ve iyi şans ilişkisi" idi⁸². VI. Leo'nun *Taktika*'sında işaret ettiği ve askeri işler üzerine yazılan tüm Bizans yazılarında belirtildiği gibi, iyi komutan ve kötü komutan arasındaki fark, iyi komutanın şartlara uygun bir şekilde davranması ve hazırlıklarının ani sürprizler ya da savaş koşullarındaki değişiklikler ile başa çıkabileceğinden emin olmasıdır⁸³. XI. yüzyılın sonunda yazan Kekaumenos, gayretli ve gözü açık olup savaş meydanında kendi talihini çizmeyen bir adam tanımadığını kaydeder⁸⁴. İyi bir komutanın görevi olumlu bir sonuç için sadece şartlar uygun olduğunda çarpışmaya girmektir. Bizans'ın 1025 sonrasındaki mağlubiyetlerinin sebebinin sadece komutanların yetersizliği ya da kibri olduğunu söylemek yanlış olacaktır, bunların alman mağlubiyetlerde önemli bir rol oynadıkları inkâr edilemez ve sözde eyalet askeri ailelerinden gelsin ya da gelmesin, önde gelen subayların tutumları, bir dereceye kadar içinde büyüdükleri kültürel ve siyasi-ideolojik bağlamda biçimlenmiştir. İmparatorluğun siyasal ve askeri yapılarında ortaya çıkan sistemsel zayıflıklar ile birlikte, bu bileşim ölümcüldü.

⁷⁹ Bu dönemin iyi bir genel tarihi için bkz. Angold, *The Byzantine Empire 1025-1204*, özellikle 1-58. Ayrıntılı görüşler için dönemin muazzam literatüründen, özellikle Cheynet'in çalışmalarının sonuçlarına bkz. Cheynet, özellikle *Pouvoir et contestations a Byzance* (yukarıda geçen 3. Dipnot bkz.); M.F. Hendy, *Byzantium, 1081-1204; the economy revisited, twenty years on*, aynı eserde, *The Economy, Fiscal Administration and Coinage of Byzantium*, Northampton 1989, no III; A. Harvey, *Economic expansion in the Byzantine Empire 900-1200*, Cambridge 1989.

⁸⁰ Bkz. Attaleiates, 79-82; Skylitzes Continuatus, 113; Matthew of Edessa, 120-124; Angold'un yorumları için, *The Byzantine empire 1025-1204*, 18-19.

⁸¹ Doğu Roma lojistik sisteminin yapısı ve etkileri için bkz. Haldon, *Warfare, state and society*, 148 vd., ve 234 vd.

⁸² R.C. Smail, *Crusading Warfare, 1097-1193*, C. Marshall tarafından yazılan bibliyografik bir giriş ile beraber, Cambridge 1995, 13.

⁸³ Örnekler için bkz. Leo, *Tact.*, i, 15; ii, 1-53; xx, 1-5.

⁸⁴ Kekaumenos, bölüm 34 (bölüm 87, Wassiliewsky-Jernstedt).